PROBLEM ZLA I BOLI

KONFERENCIJE
Dr. I. k.

Koreš D. I.

PAZIN, 1958.

26010

PRI KONFERENCIJE:

P R O B L E M Z L A I B O L I

I.

Tko nije na svom životnom putu naletio na problem zla: tko se nije pred tim problemom zaustavljao i razračunavao s njim u svojoj nutrinji: za koga nije taj problem na mahove postao pravi kamen spoticanja: nešto, o što se na putu spotakneš, pred čim gubiš nutarnju ravnotežu, pokolebaš se i zateturaš, u opasnosti da padneš ili u mrak i očaj, ili u ogorčenost, prkos i revolt. Ako bi se izuzetno našao netko, kome je taj problem nepoznat, njemu će ove konferencije malo ili ništa reći, i možda bi bilo bolje, da si prištedi jedno razočaranje, te se odmah u početku udalji. Ali ne! Bolje, neka i on ostane. Prije ili kasnije će se i on susresti s problemom zla: ni on ne će proći kroz život, a da se patnja i bol, u ovom ili onom obliku ne bi srušila na nj i pritisla ga svom težinom. Neka pažljivo i do kraja sasluša ova izlaganja: možda će u mračnim i bolnim trenucima svoga života u njima naći iskru svijetla, kap utjehe, vrelo snage i jakosti. Uostalom, malo je vjerojatnosti, da bi se takav našao medju nama. Ta može li biti misaonog čovjeka, koji promatrajući velebni i jezoviti film, što se odvija kroz ljudsku povijest: gledajući silovite sukobe, krvava i okrutna obračunavanja medju narodima: zasužnjivanje i uništavanje protivnika: scene užasa, što su se u društvenim revolucijama odigravale i unutar istog naroda: grozote, što ih u svom krilu nose prirodne katastrofe: potresi, poplave, nerodica, bolesti, pored kvantuma muke i napora, što nas prati u dnevnom, redovitom životu - može li biti velim, misaonog čovjeka, koji se pred tim prizorima, potresen u najdubljim dubinama svoga bića, s čudjenjem i bolju ne bi zapitao: što je ovo, što se s nama zbiva: kakav sve to može imati smisao i značenje. Nije li to neki tvrdi, nesmiljeni, neumolni i slijepi udes, koji se poigrava s nama i s našom ljudskom sudbinom ? S napretkom tehnike i civilizacije šanse zla se medju nama nisu umanjile. Zlokobna je rušilačka sila drugog svjetskog rata bila kud i kamo strašnija od prvoga: ne samo na bojnim poljanama, još više u pozadini: bezobzirno bombardiranje nezaštićenih mjesta i gradova sa stotinama hiljada zatrpanih i ubijenih: s tjeskobom majki, zdvojnim vapajima žena i plačem nevine djece usred plamena i ruševina: s neopisivim ponižnjima i patnjama koncentracionih logora: s užasima plinskih komora, s bezobzirnim preseljavanjem čitavih naroda. Tu se ne radi više o hiljadama ili stotinama hiljada: nego o milijunima i stotini milijuna ljudskih bića zahvaćenih ratnim strahotama. Nismo još ni preboljeli posljedice drugog svjetskog rata, a na našem obzorju se sa zorom novog atomskog doba diže i sablasna avet novih nevidjenih grozota atomskog oružja i hidrogene bombe, koje prijete uništenjem ne pojedinca ili pojedinih naroda, nego čitavog planeta. I tako se na križnom putu naše ljudske povijesti niže postaja za postajom, jedna strašnija i žalosnija od druge: i sve naše napredovanje i dizanje kao da je penjanje na Kalvariju, gdje nas čeka konačno razapeće i uništenje.

Ono što fizičkom zlu, što nas tišti, daje posebnu boju i okus, što ga čini tako mračnim i gorkim, jest moralno, čudoredno zlo, kojim je sve to zbivanje ispremiješano. Ništa nije tako tajanstveno u našoj povijesti

kao ta vječita borba izmedju svijtla i tmine, dobra i zla, u srcu pojedinca i u krilu čovječanstva. I ma da u toj borbi u dnevnom životu i sami tako često zatajimo, posrćemo, pravimo nemoguće kompromise, u svojim najmirnijim, najprisebnijim i najtrijeznijim časovima, mi smo ipak čitavim bićem na strani Istine i Pravde. Koliko je onda naš duh smeten i zbunjen pred tom poplavom zla, laži i nepravde u historiji čovječanstva: pred uspjesima, pobjedama i triumfima, što ih opačina i bezakonje slavi nad nevinošću i dobrotom: pred tom čudnom nemoći Istine, pred tom zagonetnom šutnjom vječne Pravde: nad tim masovnim izdajstvom, što ga čovječanstvo počinja nad svojim najčišćim idealima: pred tim srljanjem širokom i položenom cestom u vječnu propast.

Svu svoju oštrinu i težinu problem zla dobiva dakako tek onda, kada smo mi sami, trgani i raspinjani izmedju kreposti i grijeha, položeni na nakovanj boli i patnje: kada po nama samima stane udarati čekić sudbine, razbijati i u prah drobiti - dok nam suze boli vrcaju iz očiju - sva naša dostignuća, sve planove i nade: kada smo i sami zasuti neuspjesima, nepravdama i ponižnjima: kada i sami kušamo gorčinu nevjere, izdajstva: duševne i tjelesne bijede. O onda to i nije više problem, nego se u nama odigrava najdublji i najpotresniji misterij ljudske sudbine.

I poučno je za nas i potresno, kako se čovjek u svojoj historiji hrvao s tim problemom i kako je rješavao taj misterij. Pet stoljeća prije Krista susreo se na svom životnom putu s problemom starosti, bolesti i smrti indijski kraljević Sakya Muni. Od onda ga problem boli i patnje posve zaokupio, dok nije u njem dozrela velika spoznaja i on postao Boudha -"rasvjetljeni". Čemu beskonačne rasprave o patnji, kada je samo jedno pitanje važno: koja nam je sredstva upotrijebiti, da se patnja oslobodimo. "Evo" govori Boudha svojim učenicima "evo... sveta istina o patnji: rodjenje je bol: starost je bol: bolest je bol: smrt je bol: sjedinjenje s onim, što ljubiš, je bol: neispunjena želja je bol: ukratko sve, na što se navežeš je bol." I samo bistvovanje, svijest da postojiš je od svih zala najveća. Patnje se dakle možemo samo tako osloboditi, da ubijemo u sebi svaku misao i svaku želju. Kada se raspline tvoja svijest, kada u tebi ugasne svaka želja, onda počivaš u miru, u blaženom carstvu Nirvane. I tako Boudha pronalazi religiju bez Boga i bez dogme: sva je njegova mudrost: oslobodjenje od boli, bijegom u nirvanu. Tako Istok-Indija.

Stare nam Grke rado prikazuju kao optimiste: kao mlad i darovit narod: pun svježine i životnoga elana: pun poduzetnosti i stvaralaštva: kao narod, koji bez smetnja i ograda, što ih je u našu svijest unio kršćanski moral, na dušak pije iz čaše životnih radosti. Chesterton je dobro pokazao, kako je optimizam poganskih Grka bio plitak i njihova radost površna: dok je njihov dublji i istinski životni osjećaj težak i mračan. -"Najbolje je uopće ne postojati: a ako si već imao nesreću da se rodiš, najbolje je, što prije umrijeti". Tu misao nalazimo i u tragedijama Sofoklovim, i u elegijama Teagnisovim, i u staroj grčkoj legendi. U Epikuru običajemo gledati proračunanoga vedrog uživača, a stvarno je u središtu njegove misli problem zla. Njegov materijalizam i bezboštvo zapravo bi trebalo biti samo dugo traženi recept protiv životnih zala. Epikur umire 270 pr. Krista u

71.godini i u velikim bolima rezignirano govori:"Evo,najljepši dan mojega života,to je zadnji."

Kakvih dvijesta godina iza Epikura,progonjen životnim nemirom i tjeskobom,polazi istim putem za istim ciljem snažan mislilac i psiholog,rimski pjesnik Lukrecije.Od mladosti tog poganina progoni cvet smrti,koja - veli on - "zamračí sve,ne ostavlja nepomućenog ni jednog našeg užitka",tim nesnosnije,što iza nje vreba opasnost vječne propasti.Ako onda u svom poemu "De natura rerum"Lukrecije pokušava iščupati i izbrisati svaki trag misterija,čini to zato,što ga nemir i tjeskoba pred misterijem razapinje i muči. 1606.god.prije Pascala taj poganin posve paskalovski govori:"Zagledamo li se u beskrajne prostore,tjeskoba dotad prigušena drugim brigama probudi se u nama i diže glavu.Ne krije li se iza toga neka neizmjerna božanska sila, koja tako raznoliko pokreće sva ta bijela svijetla?!"-Ali odgovara s Epikuron :"Bogovi,koji se iza toga kriju nisu opasni:oni su djeca prirode.A ni zemlja ne krije u svojim dubinama nikakvog misterija: nusquem apparent acherusia templa.Prolazi njome,nigdje ne ćeš naići na podzemno carstvo Acherontа i Tartara.Svaki je strah neopravdan i iprazan.Mi možemo slobodno disati. - Ali koja korist osloboditi se od bogova,kada ostaje priroda i fatum,što u njoj vlada."Potestates [illegible] miraeque vires,q-uae cunta gubernant - te silne moći,te čudesne sile,koje svime vladaju."- Kako je malena pred njima sva ta ljudska veličina:kako one obaraju carstva i poigravaju se i individualnim sudbinama:te bezobzirne ironične okrutne sile,koje se ne obaziru na naše potrebe i želje! Kakvo je onda naše oslobodjenje ? Ipak ono ostaje,odgovara Lukrecije: Ničega se nema bojati onaj,koji se ničemu nema nadati.Čovjek čitav umire, pa ako i nije sretan dok živi,barem može biti miran....Koliko je to uspjelo samom Lukreciju, vidimo po tom,što je bodežom učinio kraj svom životu i zlima,koja su ga svejednako morila.-

Najpoznatiji i najslavniji pokušaj pobjednički riješiti problem zla u grčko- rimskoj filozofiji bez sumnje je s t o i c i z a m . Čitava plejada plemenitih muževa velike inteligencije i visoke ćudoredne svijesti traži potkraj stare ere u stoicizmu nove puteve,kako nadvladati zlo,što se javlja u svemiru i pojedinačnom životu.Stoičko je geslo:živjeti u skladu s prirodom i prilagoditi se njezinim zakonima.Što prirodni tok dogodjaja donosi,to ne valja smatrati zlom,nego primati nepomućenim mirom i potpunom apatijom.Stoički mudrac zna,da sve blago nosi u sebi, u svojoj kreposti i zato se bez straha predaje kozmičkoj nuždi i slijepome udesu:Si fractus illabitur orbis,impavidum ferient ruinae.A ako usud postane odveć nemilosrdan i život poprimi odveć okrutne forme:nitko ne mora živjeti.Exitus patet - svakome je slobodno otići.Zato Lighfoot opravdano ističe,da je stoicizam unatoč nekih uzvišenih životnih maksima,u srži:dijete očaja.

Poganstvo je pred problemom zla zatajilo i ostalo u mraku.Drvo Križa uzdignuto na vrhu Kalvarije s raspetim Sinom Božjim na njemu, razlilo je po mračnoj noći trpljenja i umiranja more nebeskog svijetla i ljudskom oku otvorilo posve nove vidike na taj zamršeni problem. Nikakvo čudo da se srednjevjekovna misao kršćanske Evrope na podnožju Križa nekako smirila u vjeri i pouzdanju.Problem zla,ma da ju je svejednako tištio,izgubio je za nju oblik slijepe,besćutne i nemi-

losrdne sudbine, koja te besmisleno mrvi i ništi.-Kada je onamo od renesanse vjera u kršćansku objavu počela sve više slabiti, problem zla opet je oživio i snažnije počeo zaokupljati evropsku misao. Francuski skeptik i polihistor Pierre Bayle upravo u pojavi zla nalazi najjače oružje, da uzdrma vjeru u Providnost i kršćanske dogme. Mora da je Baylevo pisanje zbunilo mnoge savjesti, kada se sam Leibnitz, najveći genij tadanje Evrope latio pera i napisao svoju Teodiceju-obranu Boga. Nešto kasnije sama berlinska akademija raspisuje natječaj za temu o problemu zla. Što više se evropski čovjek udaljivao od kršćanstva, to mračniji mu je postajao problem zla. Filozofi pesimizma Schopenhauer i Hartmann naći će brojnu i pažljivu čitalačku publiku. Prvi će pozivati Evropu neka se povede za budističkom Indijom i neka težnjom za Nirvanom zakoči slijepu volju za životom, koja neumorno stvara nova bića, osudjena na patnju i umiranje. Poznato je njegovo gledanje na ljubav i brak: dvije nesreće, koje su se srele: dvije nesreće, koje se uzajamno uvećavaju, i treća, koja najavljuje svoj dolazak. Filozof Nesvijesnoga Hartmann navješta poganskoj Evropi, da je njezina najsvetija ćudoredna obveza, da svim silama radi na napretku kulture, da tako pospješi dolazak konačnog cilja: uništenje svijeta i povratak Apsolutnoga u prvobitni blaženi stadij Nesvijesnoga.

Bliži od fantastične spekulacije filozofa pesimista, koji su se inače znali i te kako udobno smjestiti i bezbrižno uživati u naslonjaču života - bliži su nam veliki pjesnici toga razdoblja: zalutali sinovi, koje je duh vremena otrgao od kršćanstva, pa se njihova neka i osjećajna duša našla bez oružja i zaštite pred krutnim problemom zla: Biron, Heine, Lenu, Musset, Vigny, Lamartine, Sully, Prudhome, svi su oni živo istinsko ogledalo svoga vremena. Zaustavimo se trenutak samo kod najizrazitijeg predstavnika te struje: Leopardija. Leopardi je izranjena duša: siromašan, izobličen, malo ljubljen od svojih, ne priznat u vlastitoj domaji, nesretan u ljubavi: tokom svog nemirnog života prevaren bolešću, bijedom i svakojakim protivštinama. Nikakvo čudo, da je ogorčen i sit svega. Teško životno iskustvo dovodi ga do filozofije negacije, koja ruši sve vredno-te, na kojima ljudi grade i koji ih u životu tješe i jačaju." Ne ću nikakve utjehe, nikakvog djetinjastog zavaravanja. Imam odvažnosti da izdržim bez svake nade: da neustrašivo gledam golu pustinju života: da si ne zakrivam ništa od ljudske bijede i da prihvatim sve posljedice jedne pesimističke filozofije. Ova filozofija, ako ništa drugo, daje jakim ljudima gordo zadovoljstvo, da su skinute sve koprene i misteriozne okrutnosti ljudske sudbine." Pascal je u prilog čovjeku govorio: "Kada bi ga svemir i smrvio, čovjek bi ipak ostao nešto, nešto većega od onoga, što ga ubija, jer on zna, da umire... dok svemir ne zna ništa". Za Leopardija je čovjek to nesretniji, što je intelektualno i moralno superiorniji. Što intenzivnije živi, to intenzivnije i dublje je kadar shvatiti i osjetiti sve nedostatke života, što život teži za savršenim, to bolnije osjeća nesavršenost svega. Zaključak: Hoće li čovjek da bude manje nesretan, treba da se liši svega, što sačinjava njegov viši duševni život i treba da se približi više životinjama, koje se ne muče s neostvarivim željama i ne znaju za svoju vlastitu nesreću.

Zato i zavidi životinjama njihov udes.- Pokušajte ga tješiti napretkom civilizacije. Sav tobožnji triumf civilizacije čini se Leopardiju dobro simboliziran u onom gradjaninu Londona, koji od same dosade i gnjusa nad životom ubija najprije dvoje svoje djece, a onda i sama sebe, a svojim baštinicima prepušta na brigu svoga psa.- Ne! Zastor je pao, Život leži razotkriven pred nama. Sretan čovjek odsada je paradoks. Smješak možda ne silazi s njegovih usana, ali u grudima stoji teška, kao dijamantni stup čvrsta i nepokretna smrtna dosada, protiv koje ne može ništa, ni bujnost mladosti, slatke riječi s ružičastih usana, ni nježni i drhtavi pogled dvoje crnih očiju...Apostrofirajući sebe sama Leopardi završava: "Odreci se za uvijek svake nade. Našem je rodu usud dosudio samo smrt. Zato preziri i sama sebe i prirodu i onu sramotnu skrovitu silu, koja je htjela propast i beskrajnu ispraznost svega". Kako je unatoč toga, što je prema riječima savremenika Leopardijevog Alfreda de Vigny: istina o životu očaj: pjesnik u pesimizmu tražio kvasac veličine i heroizma, to je teško razumjeti.

Što nam nakon toga, - da mimoidjemo druge savremene mislioce - može još novoga reći mračna pesimistička životna filozofija, koja je danas u modi: moderni poganski i ateistički egzistencijalizam. Dakako, on nam dolazi s većim i bogatijim životnim iskustvom, nego Leopardi i ostali pesimisti XIX. vijeka. Za nama su dva svjetska rata, pred nama se pokazuju obrisi novog atomskog doba: u medjuvremenu čovjek je postao zreliji: došao u većoj mjeri k sebi. S mirom i proničavošću čovjeka, koji je mnogo propatio, on je upiljio pogled u svoju vlastitu opstojnost, da sa dosad nevidjenom prisebnošću i lucidnošću prekopa i najskrovitije kutiće svoga bića: da ga majstorski i nenadmašivo izanalizira u svim njegovim manifestacijama, i tako pronadje njegov najdublji sadržaj i njegov konačni smisao: da sam sebi bez okolišanja i bez ublaživanja rekne svu istinu o svom vlastitom udesu. Pa što je našao i kakav ga je osjećaj obuzeo pred tim otkrićem? Našao je, da je njegovo krhko sa svih strana ograničeno, a ipak u svom životnom elanu i propinjanju nekako beskrajno biće, bačeno, ne znaš ni od koga, ni od kuda, ni zašto, u ocean egzistentnoga: napušteno i ostavljeno usred ovog polupanog, razbijenog svijeta: izloženo opasnostima bez broja, odasvud ugroženo, osudjeno, da unatoč toga hrabro riskira život i da se bez pridržaja angažira u pustolovini života i s herojskom odlučnošću odigra svoju ulogu. Zaskrbljenost i tjeskoba se radja u njemu iz tog novog osvjetljenja životnog horizonta. On osjeća u sebi mogućnosti i sposobnosti mnoge i lijepe, velike i nabrekle od obećanja, ali u tom je tragika: njegova lomna i krhka opstojnost plovi u nesigurno i nepoznato: bez ikakvog jamstva, da će se te mogućnosti ikada ispuniti. Ipak! jedna je mogućnost sigurna. Ona posljednja u vremenskom i naravnom redu, a to je smrt. Naša opastojnost gledana u pravcu svog gibanja nije drugo nego klizanje u smrt. Biti: u suštini nije nego bitisati za smrt. Mors liberatrix - u zagrljaju smrti oslobadjamo se svega. Tako na našu sudbinu gleda Heidegger.

Obratimo li se jednome od najčistijih pisaca sadašnjice, "proroku", kojega stotine hiljada slušaju, jer je on ne samo filozof, nego i romanopisac, dramatik, novinar i radio-speaker ujedno, Jean - Paul

Sartre, naći ćemo još veći pesimizam i strašniji mrak. Tu se jasno i razgovjetno naučava: apsurdnost egzistencije i ništavilo svih životnih vrednota. Unatoč toga Sartre se brani od pesimizma i tvrdi da je njegova filozofija: istinski optimizam. Jer upravo radi svoje ništavosti život postaje ono, što mi od njega učinimo. Istinski optimizam piše on, je optimizam čovjeka, koji ništa ne očekuje: koji zna, da nema prava ni na što i da mu ništa ne pripada: koji uživa, što ne može računati nego sa sobom samim, da sam radi za dobro svih. Pitanje je samo, može li čovjek iz ništa učiniti da bude nešto: kakvo je to "Dobro svih", za koje bi trebalo raditi, kada čovjek nema što očekivati: kada je naš život "odveć" "suvišan", "nužno" osudjen na neuspjeh: pa je zato svaki pothvat u njem neizbježivo apsurdan.- Slušajući tu filozofiju beznadja i nihilizma ne ćemo se zlorado podsmjehivati, jer je stvar i odveć ozbiljna: ali ipak osjećamo izvjesno zadovoljstvo, kada vidimo kako filozofija, koja je u XX. vijeku medju vodećim strujama, nrvi u prah i ništavilo sve one blistave ideale i velike nade, koje je XVIII. i XIX. vijek - ostavivši Boga i Njegova Krista - stavio na svoje prazne oltare. Ta filozofija sjajno potvrdjuje istinitost alternative, što je uvaženi katolički mislioc stavlja kao naslov svom djelu: "Bog ili ništavilo."

Može li se, navještajući besmisao i beznadje naše egzistencije, poći još dalje: još dalje od Satre-ovog nihilizma ? Dalje od ništavila doista nije moguće ići, ali je moguće toj filozofiji apsurda dati još tragičniji oblik. U svom: "Mythe de Sysiphe", Albert Camus, hoće da nam pokaže, kako je jedino što promatrajući svoj udes možemo proživjeti: osjećaj apsurdnosti. Zašto život? Zašto taj svijet, koji se tako gluporasvao preda mnom? Čemu sve to ? Sve je to za smrt, odgovara Heidegger. A ako iza smrti nema ništa...? i bitisati za smrt je apsurdno i sve je apsurdno, ali - i to je individualna značajka Camus-ova: on bi htio pobijediti tu nemoguću situaciju: od nje učiniti neko oslobodjenje, u tom naći izvor entuzijazma i radosti.- Dobro, govori on, život je apsurdan: pravo spoznanje je nemoguće: naše djelovanje ne vodi ničemu i ne znači ništa: ono, što danas izgradimo, sutra se definitivno ruši. Sysiph diže kamen prema vrhuncu i vidi kako se opet valja natrag: da ga opet počne gurati uzbrdo i tako bez konca i kraja. Tako je .., nadjimo u tom jalovom naprezanju... svoje zadovoljstvo. Zašto ne bismo bili zadovoljni s tim, da nikada ne ćemo biti zadovoljni? Budimo sretni, da nema ništa, što bi nešto vrijedilo: što nema ništa trajnoga, shvatljivoga.. što "bez priziva " sve možemo nijekati: što smo slobodni od svake obaveze, pa i logičke: u tu sveopću "isprazznost stavimo sav onaj žar, što ga drugi pokazuju uživajući puninu. Svemu, što bi nas u tom moglo smetati suprostavimo svoj prkos i otpor.... Pomirimo se s našom situacijom i prkosimo joj s gorčću ne vodeći nikakve brige o budućnosti i o apsurdnom sveniru kamo smo bačeni. "Prihvatiti okrutni i divni izazov apsurda". To za Camusa znači naći vino apsurda i kruh ravnodušnosti, kojim možemo hraniti našu veličinu.

Nama se ipak čini, da je kud i kamo prirodniji i logičniji zaključak iz Camusovih premisa onaj, za koji se mladji Papini u svojoj ateističkoj fazi neko vrijeme oduševljavao, naime: Svim žarom i svim sredstvima nagovarati ljude, da si svi u isti dan u isti čas skončaju život, i tako za uvijek učine kraj [illegible] besmislenoj i apsurdnoj tra-

[illegible] odgovara, da bi to značilo podleći. Mi pobjedjujemo tako, da prihvatimo izazov apsurda i stisnutih zubi prkosimo udesu.- I tako nas eto kod njegovog "Pobunjenika" -Le Homme revoltè". "Izmedju milosti i revolta", govori taj moderni poganin, "izmedju milosti i revolta" te jedine moguće alternative za ljudski duh, čovjek bira revolt!" Zato njegov poklik: "Bunim se, dakle postojim". Prije prkosna borba bez nade, nego li ponizujuće prosjačenje i spasenje odozgo. Isti revolt uostalom nalazimo i u Sartreovim "Muhama". Tu Jupiter pita Oresta: zar nisam tvoj kralj, bestidna ličinko - ja koji sam te stvorio?- "Jesi" odgovara Orest, "ali me nisi smio stvoriti slobodna".-"Dao sam ti slobodu, da mi služiš". "Moguće", odgovara Orest "ali se ona okrenula protiv tebe, - i mi tu nemožemo ništa, ni jedan ni drugi". "Tako ja - ograničen, ako se dobro držim, zaustavljam Svemogućnost. Beskrajni trpi u meni, radi granice otpora: ja mu to nalažem protiv njegove naravi: mogu u njem prouzrokovati veliko zlo i beskrajnu patnju", govori renegat Don Camillo u Soulier- de Satin.

Očito je, za ne, da se na dnu ove bune krije ona ista oholost, koja je progovorila u Luciferu, toj zvijezdi Danici u carstvu čistih duhova. Ali da se taj duh opravda pred samim sobom i pred Svemirom, on se opet i opet poziva upravo na zlo i patnju, što nas okružuje. Misao, koja i egzistencijalističkoga čovjeka pokreće na pobunu već je izrekao Ivan u Braći Karamazovima: "I kad bi ovaj neizmjerni svemirski stroj krio u sebi najneobičnije divote, kad bi to bilo uz cijenu jedne jedine suze jednog jedinog djeteta, ja ga ne ću". Gotovo istim riječima tu misao ponavlja Duhamel u knjizi Paroles de Medecin p.71: "da, ja znam, da djeca umiru, znam, da trpe, i ne mogu se s tim pomiriti. Ne mogu. Ne ću. Vičem u kišno nebo i ne prihvaćam toga". Tako i u zloglasnom Sartreovom komadu: "Le Diable et le bon Dieu", komandant Goetz govori nepomičnom Kristu u crkvi, kamo su u općoj nevolji prenijeli Katarinu: "Da li me slušaš, gluhi Bože!" Žena umire, a Bog ništa za nju ne čini. Goetz se ruga takvom Bogu i s gestom poruge postavlja sama sebe na mjesto neplodne žetve.- Ili opet blasfemno govori svećeniku Henriku: "Henriče, otkrit ću ti jednu silnu šalu: Bog ne postoji... Zbogom čudovišta, zbogom sveci! Zbogom oholosti... Postoje samo ljudi... A kako je komandant Goetz došao do toga? Eksperimentalno. On je stalno i svijesno činio zlo. Bog ga nije kaznio, nego šutio. Goetz je počeo činiti dobro. Bog nije dolazio. Štogod radio, uvijek ista šutnja, nikakve reakcije. Pružio se na ovu, pružio na onu stranu - svuda isti limes praznine, ista osamljenost. Trebalo je samo svijesno na njega zaboraviti, pa da zagospodari svojim vlastitim udesom.

Neobično iskreno i snažno ovo tipično duševno raspoloženje izražava francuski dramatik i kritik Armand Salacrou prigodom smrti Charles Dullin, glumca, koji je tumačio mnoge njegove komade. Prikazujući osobito vjerno zadnje časove tog inače veselog čovjeka, pod snažnim dojmom smrti Salacrou piše: "On je doista dakle iščeznuo iz moga života. I taj susret, sada, kada je svemu kraj, koje je danas njegovo značenje: smisao? Čemu toliko napora: toliko prijateljskih osjećaja, koji su trebali ovako svršiti? Što? U nekoj za mene neshvatljivoj Vječnosti, on bi nas trebao već čekati, nas sve, koji smo ga toliko ljubili?! Ako ne mogu razumjeti Božjih poruka, zašto ne govori jasnije, bi [illegible] Bog Izraela, [illegible], ili Azteka? Zašto nas obavija tako [illegible] prepuna

boli kroz mračni labirint, gdje svatko posrće i nitko ne izlazi iz njega drukčije nego kroz strahotu smrti? Čemu svi ti misteriji i toliko kontradikcija kod proroka? I sve te neizvjesnosti? Ta okrutna igra? Zašto toliko božanstava kroz historiju i na svim geografskim širinama? Kao u kakvoj smiješnoj sajmišnoj priredbi. Kada na me dodje red, ne očekujem ništa drugo nego jednako ništavilo, kako je prethodilo moje rodjenje. Ali ako se nenadano probudim pred licem Božjim, onda ja ću biti onaj, koji će optuživati. Predbacit ću mu Njegovu šutnju, njegovo apsurdno igranje skrivača, ja ću od njega tražiti račun, što nas je napustio, za moju sljepoću i ostavljenost".

Evo, to je današnji čovjek pred problemom zla. To je pred pojavom zla ljudska misao u današnjem stadiju razvitka, gdje je ona nekako najzrelija odnosno najprisebnija i najbudnija. Nikad nije misaoni čovjek tako potpuno držao svoje vlastito biće na dlanu, da ga sa svih strana do mile volje ogledava: da ga pažljivo promatra u svim njegovim manifestacijama. Nikad nije tako lucidno spoznao, do koje mjere je on sam svoj gospodar: sam ravna i odlučuje svojom sudbinom. U tom stadiju zrelosti i punoljetnosti njemu je - kao sve ostalo - tako još napose trpljenje i zlo bessmisleno i apsurdno : ono najmračnije i najapsurdnije u našem životu. I njegov svijesno i slobodno odredjeni stav prema zlu i trpljenju: protest i revolt. Nažalost: nemoćni protest i posve nemoćni revolt.

Na ovakvo držanje modernog čovjeka mi u ovoj I. konferenciji, prethodno, dajemo samo kratki i općeniti odgovor: koji ipak sadrži onaj duh, u kojem kršćanin, a snjim i svaki trijezni mislilac, pristupa k problemu zla i traži njegovo rješenje.

Svi poznajemo, barem po imenu starozavjtnoga pravednika i patnika Joba, i svetu knjigu, koj. se po njemu naziva. Tu se vanredno snažno i živahno s neobičnom oštrinom i duhovitošću, a ujedno s nedostiživom poezijom obradjuje problem, koji je tema ovih konferencija. Već po treći put su Job i njegova tri prijatelja izmijenili svoje misli o boli i trpljenju, a bez rezultata, koji bi ih zadovoljio. Tada se diže četvrti, najmladji prijatelj Jobov Eliu. Pokazuje Jobu, kako Bog s puno razloga i pravednika pohadja trpljenjem: ali osjećajući da ni to ne može potpuno umiriti razboljene i ucviljene duše, on priznaje, da mnogo toga ne možemo na tom svijetu protumačiti: "Gle" govori on "Bog je najviši svojom silom: tko je kao On! Tko mu je odredio put njegov? Ili tko će mu reći: činiš nepravdu... Slušaj, Jobe, stani i gledaj čudesa Božja! Znaš kako ih Bog uredjuje i kako sja svjetlošću iz oblaka svojega! Znaš li kako vise oblaci? Znaš li čudesa onoga, koji je savršen u svakom pogledu?... Ljudi ne mogu gledati u svjetlost, koja sja na nebu, pošto prodje vjetar i očisti ga... ali je u Bogu strašnija slava: ne može ga spoznati nikakav mudrac..." Na koncu sam Bog progovara Jobu iz vihora: "Tko je taj, što nespretno govori i svašta bunca. Opaši se sada kao čovjek: ja ću te pitati, a ti mi odgovaraj? Gdje si bio, kada ja osnivah zemlju? Kaži, ako ima u tebe pameti? Znaš li, tko joj je odredio njere i povukao granice preko nje? Na čemu su utvrdjena podnožja njezina? Ili tko joj je netnuo kamen ugaoni.... Ili tko je zatvorio mora vratima.. i rekao: dovle ćeš dolaziti a dalje ne ... tu će se zaustavljati ponosni valovi tvoji".. I kad ... tako Bog u ... nizu pitanja nabrojio Jobu divna i čudesna

djela, završava: "Numquid qui contendit cum Deo, tam facile conquiescit? -Zar se onaj, koji se prepire s Bogom, tako lako smiruje ?" Dakako, tko kara Boga, treba da mu i odgovori! - - A onda patnik Job, upoznavši, tko i što je on pred neizmjernim Stvoriteljem, skrušeno i ponizno progovara: "Gle, ja sam malen, što bih ti odgovorio! Meće ruku svoju na usta svoja... Znam da sve možeš... zato sam ludo govorio o onome, što nadilazi preko svake mjere znanje moje...."

Da! Ovo ponizno strahopoštovanje: to priznanje vlastite ograničenosti i ništetnosti pred Neizmjernim i Svemogućnim, to prije svega treba da bude naš stav pred problemom zla. -Stari su govorili: Omnia se invicem perambulant. Sve je u životu medjusobno povezano, sraslo i spleteno: sve se nalazi u svemu. Hoćeš li da ispravno shvatiš i najmanji dio, treba da shvatiš cjelinu, u kojoj se nalazi. Riječ možeš pravo razumjeti tek u rečeničnom sklopu, u kojem se nalazi. Rečenicu po većoj misaonoj cjelini, kojoj je dio. U najsitnijem stvoru ili fenomenu javlja se cjelina, koja ga uvjetuje. Raščinite potpuno i najneznatniji problem, pokušajte ga do kraja razbistriti, na njegovu dnu ćete naći neizmjernost, pred kojom vaš neograničeni duh mora zanijemiti. Zato reče Pascal: Mi ništa ne spoznajemo potpuno. Čak ni ono, što je u našoj spoznaji najprvotnije, najjednostavnije i po sebi na prvi mah očevidno: a kamo li tako zamršene pojave kao što su zlo, bol i patnje. Problem zla i patnje je i problem svemirske harmonije: to je u prvom redu problem čovjeka i njegova odredjenja: a zatim i problem Neizmjernoga i Neshvatljivoga, prema kojemu je on upravljen. A upravo kod problema zla mi podliježemo nekoj naivnoj racionalističkoj umišljenosti i preuzetnosti, pa pokušavamo Neizmjernu i vječnu Mudrost svesti na razmjere ljudskoga uma i granice naše ljudske pameti. Već je sv. Augustin korio mislioce, koji govoreći o Božjim djelima ne usporedjuju Boga s Bogom, nego Boga sa samim sobom. Već u Ciceronovoj raspravi "De natura deorum" služi se Aurelije Cota načinom argumentacije, koji će kasnije upotrijebiti skeptik Bayle i toliki drugi: "Kada bi jedan otac.... jedan kralj i vladar..... radio kao Bog, mi bismo indignirano osudili njegov postupak", ili kako reče Sully Prudhomme i kako mi sami često za njim ponavljamo: "Kada bih ja bio Bog ne bi bilo ni patnje ni suza"..... Samo što Bog ne misli našom glavom, pa su njegovi putevi daleko od naših, kako je nebo daleko od zelje. Zaboravljamo, da u ljestvici stvorenja čovjek stoji na najnižoj stepenici duhovnih i prema tome inteligentnih bića, a Bog u nedokučivim visinama Vječnosti i Neizmjernosti. Kada bismo bili geniji poput sv. Augustina, uzalud bismo pokušavali beskrajno duboko more uhvatiti u sitnu orahovu ljusku naše misli.

Mi se ne bojimo odmah na početku ovih konferencija priznati, da naš ljudski um nije kadar problem zla, boli i križa poptuno razjasniti da u trpljenju i križu ostaje za nas uvijek nešto tajanstveno i neshvatljivo. Što više, kad pred problemom zla ni usta ne bismo znali otvoriti, kad od samih suza ne bismo ništa bili kadri vidjeti, i onda bismo u poniznom strahopoštovanju priklonili glavu pred Nedokučivim.

Modernoga čovjeka naprotiv ova zagonetnost, neprozirnost i neshvatljivost zla, trpljenja i boli u našem životu razdražuje i diže na pobunu. On je sličan čovjeku, koji sa slabom svjetiljkom dolazi da istraži velik i mračan prostor. Ali kako je svjetlo nedostatno, da mu bilo što jasno osvijetli, on nezadovoljan i razdražen trne i ono malo

svijetla, što ga ima, da se nadje u potpunom mraku. Mjesto da se zadovolji s djeloničnim rješenjem problema zla, što ga može dati razum i napose vjera, on radije sav svoj život i sve, što je s njim povezano proglašuje apsurdom. Što mu je neshvatljivo, to je za njega apsurdno. O da! Kada se radi o neizmjernom Umu, onda vrijedi, što je neshvatljivo, to je naprosto apsurdno. Ali to ne vrijedi za naš ograničeni um. Što biste rekli djetetu, koje ne shvaća postupke i djela svoga oca učenjaka, pa ih zato naprosto proglašuje besmislenim i apsurdnim. Može netko stati na stanovište, da je sve apsurdno, besmisleno, ali treba da prizna, da je to stvar njegove volje i slobodnog izbora: on se svijesno i slobodno odlučuje za apsurd: ali ne može tvrditi, da ga do toga vodi pamet i misaono zaključivanje. Jer ako je sve apsurd, onda je apsurdan i čitav tok misli, koji je do tog rezultata doveo, pa nema baš nikakva razloga, da prihvatimo taj zaključak, a ne baš protivni. Ili, zar vam se ne čini, da se u tvrdnji: sve je apsurdno i besmisleno - krije nutarnja kontradikcija? Da tako u isto vrijeme nešto tvrdite i to isto niječete? Tvrdeći da je sve apsurdno i besmisleno, vi dakako tvrdite, da je vaša misao apsurdna i besmislena. Uostalom to izričito priznajete, kad velite, da vaša misao ima baš toliko smisla i značenja kao i puhanje vjetra ili kreketanje žabe ili mukanje krave. Ali ako vas zapitam, kako ste došli do tako poraznoga suda, koji je skroz na skroz protivan prirodnoj i spontanoj očevidnosti i sveopćem uvjerenju o vrijednosti ljudske misli? Vi ćete dakako odgovoriti, da vas je do toga dovela vaša misao. Toj misli, koju ste čas prije proglasili apsurdnom i besmislenom, pridjevate, eto, u isti čas i te kako sposobnost, da shvati i prosudi stvarnost. Ne pokazujete li dakle, da na vas smijemo primijeniti riječ sv. Pisma: "Mentita est iniquitas sibi - Zloća ! opakost sama sebe tjera u laž". Uostalom, ako vi pošto ste proglasili apsurdnim i sebe i mene, i moju i vašu misao, nastavljate da pišete i raspravljate, onda ste ili strahovito nedosljedan ili strahovito neozbiljan, ili se vrlo neukusno šalite sa stvarima, koje nisu ni najmanje šaljive.

Mi ne ćemo tim putem. O ozbiljnom i teškom ovom problemu mi želimo progovoriti ozbiljno i sa svješću odgovornosti. Ne utvaramo si da možemo sve razjasniti i na sve dati zadovoljavajući odgovor. Ali se ipak nadamo u taj mračni problem unijeti svijetla, a u duše smirenje, a tim i nove jakosti u životnoj borbi. I mi smo, kao Job, pogodjeni patnjom vjerojatno prigovarali i prepirali se s Bogom. Pa zato s Jobom ponizno i priznajemo: "Sada znam, ludo sam govorio o onome, što nadilazi preko svake mjere znanje moje". Moćem ruku svoju na usta svoja, u počitanju šutim i klanjam se Tebi, Neizmjernom i Vječnom, koji ne nadilaziš!

II.

Sveto Pismo nam pripovijeda, kako je u početku Bog najprije postepeno uredio čitav svemir, a tek, kad je sve bilo gotovo i dobro, doveo kao krunu svega u taj svemir onoga, koga je stvorio na sliku i priliku svoju - čovjeka. On neka bude glava i gospodar svega, i sva stvorenja neka njemu služe. Po riječi sv. Pisma sve je stvoreno poradi čovjeka. Veliki kršćanski mislioci postavljaju pitanje, da li bi Bog uopće mogao stvoriti vidljivi svijet, a bez ijednog misaonog i inteligentnog bića u njemu. Bi li materijalni svijet uopće imao raison d'etre, svoje opravdanje i smisao bez čovjeka? I mnogi, u skladu sa sv. Tomom, odgovaraju, da bez misaonog i zato besmrtnog bića, koje bi se po vidljivom svijetu kao po ljestvama dizalo k Bogu, svijet ne bi imao pravog smisla ni opravdanja. Ovaj je, dakle, svijet antropocentrički gradjen i čovjek je središte i stožer, oko kojega i radi kojega se svijet vrti, u kom sve dobiva smisao.

To ne smijemo zaboraviti kod problema zla. Da, naime, pravilno riješimo bilo koji problem, nada sve je važno, da se od početka postavimo na ispravno stanovište i da stvari promatramo u pravoj perspektivi. Pogledajte kojigod od velikih prozora katedrale izvana. Ne vidite nego zamršeni kaotički splet crta, kojima ne znate značenje. Pogledajte isti prozor iz nutra: pred vama je lijepa slika, kadikad prava umjetnina. - Tako je to i kod problema zla. Promatramo li zlo samo izvana, s periferije, pojedinačno i odijeljeno od njegovog središta, sve će nam izgledati rastrgano i razbacano, neshvatljivo i kaotičko; probijemo li se u nutrinu, do središta prema kojemu je sve upravljeno, da odatle osvijetlimo periferiju, sve dobiva svoje opravdanje i svoj smisao. Zato mi promatramo zlo sa stanovišta čovjeka i u odnosu prema njemu: zlo, u koliko ono ulazi u našu ljudsku sudbinu: u koliko je sastavni dio svijeta usred kojega je čovjek bačen, usred kojega svojom slobodom treba da ostvari svoje odredjenje. Ako je čovjek u stvaralačkom Božjem planu doista središte vidljivoga, materijalnoga svijeta, vrhunac, u kojem sve dobiva svoj pravi smisao i vrijednost, to je objektivno jedino ispravno stanovište: jedina perspektiva, u kojoj se sve pojedinosti ukazuju na pravom mjestu i u svojoj pravoj veličini.

Da vidimo dakle, kakvo svijetlo na problem zla, križa, boli i patnje baca ideja čovjeka? Što je čovjek, to središte vidljivoga svijeta i koje je njegovo pravo odredjenje?

Čovjek - to je svakome jasno - nije samo duh, ni samo tijelo: on je tajnovito životno jedinstvo duha i tijela. I kao što u tjelesnom pogledu ne stupa u život kao gotov i dovršen tip, nego je podvrgnut zakonu razvitka, rasta i dozrijevanja, tako i još puno više to vrijedi za nutarnju, svijesnu i duhovnu njegovu jezgru. Tijelo, materija, to je u filozofskom riječniku, zapravo neko ograničenje bitka: Nešto što naš duh stješnjuje i veže za odredjeni dio prostora i vremena: u toj tjelesnosti je razlog, da čovjek nije nikada čisto i potpuno ostvarenje svoje ideje: nego se samo postepenim razvitkom - u prostoru i vremenu - pomalo približuje svojoj punini i savršenosti. Tijelo je zapravo razmak, što čovjeka rastavlja od njega samoga: t.j. razmak izmedju onoga, što on stvarno već jest, i onoga što razvitkom može i treba da postane. Kao što sjemenku klicu baca u zaranu-

njivu, tako je ruka Stvoriteljeva u ovu grudu materije(što je naše tijelo) bacila neraspadljivu duhovnu klicu:ne da ona tu tromo počiva ili neplodna zamre,nego da potjera, da uzraste, da se razvije do svoje zrelosti i punine, do savršenog duhovnog lika, koji se krije već u klici i njezinom dinamizmu:u životnom elanu, koji nam je dan.

Zato su već stari mudraci, Pitagora, Sokrat ispravno zadaću ljudskog života saželi u maksimu: Spoznaj samoga sebe - i postani ono, što jesi - č o v j e k . Tako je i najveći poganski mislilac Aristotel učio, da je odredjenje čovjeka: postati sve više i više čovjekom - to antropeuesthei: tj. sve više i više u sebi izoblikovati i oplemeniti čovječnost. Taj isti životni zadatak izrekao je Leibnitz onom: Radi u tebi na dobro tvoje naravi:ili kako to izražava ona njemačka: Werde, der du bist! - Postani ono što jesi:čovječje, postani čovjekom:od nesavršenoga i nepotpunog stanja, nastoj da se postepeno uspinješ - i postaneš potpun i savršen čovjek. U tom je srž i Kantove etike. Ni moderni egzistencijalizam ne može zatajiti te istine:i za njega naša ljudska egzistencija nije nešto statičkoga, nego neki elan:životni zor, propinjanje i teženje. Čovjek je biće u nacrtu i njegova najveća odlika, što s autodeterminacijom, slobodno izgradjuje sam sebe i svoju sudbinu. U ostalom nije li to zajedničko uvjerenje svega kulturnoga čovječanstva vjernika i nevjernika: ne deklamira li se upravo radi toga kroz ova zadnja četiri stoljeća, od kad smo u javnom životu i djelovanju detronirali Boga, toliko o humanizmu i ostvarenju savršenog humaniteta. Diis extinctis sucessit humanitas -umrle bogove je naslijedilo čovječanstvo, vrijedi već od Conte-a ovamo.

Ne kažemo dakle ništa novoga, ništa specifički kršćanskoga, kada tvrdimo, da je raison d'etre ljudskoga života, njegov pravi smisao: jedini duboki i trajni njegov sadržaj: kroz sve peripetije ovog prolaznog života razvijati i usavršavati neprolaznu i besmrtnu svoju jezgru. Živjeti vjerno po moralnom zakonu, koji se-utkan u srž naše razumne naravi -javlja u savjesti i tako izgradjivati samoga sebe: stvarati svoju duhovnu, vječnu fizionomiju, klesati svoj besmrtni lik.

Pogledajmo sada u svijetlu ove ideje o čovjeku i njegovom odredjenju na problem boli i patnje. Ne čini li vam se, da čovjek zapravo u srži svoga bića nosi trajno vrelo nesmirenosti i boli? Osjećati, da još nismo ono, što bismo morali biti: da nemamo onoga, što bismo trebali imati, propinjati se - gladan i žedan istine i pravde - za sve čišćim i širim horizontima, ne znači li to nositi patnju u srži svoga bića? Kada bi to nezadovoljstvo u nama prestalo: kada bi taj nemir u nama zamro, bio bi to znak, da je u nama presušilo vrelo pravog čovječanskog života.

Izgradjivanje sama sebe: oslobadjanje duha iz veza materije, budjenje na sve svijesniji i intenzivniji život, sve je to skopčano s trudom i naporom, s patnjom. "Kraljevstvo nebesko silu trpi, i oni, koji sebi silu nanose, osvajaju ga", govori nam Evandjelje. A na drugom mjestu: "Žena, kad radja ima žalost: jer je došao njezin čas, ali kada se rodi dijete, ne sjeća se više muke od radosti, što se rodio čovjek na svijet". Tako i vi sada - u mukama duhovnog porodjaja - imate žalost i trpljenje. I u nekom smislu

još prije pada u zemaljskom raju duboko su istinite riječi apostolove: "Znamo, da svako stvorenje uzdiše u mukama porodjajnim" (Rim 8,22).

Slabići i ljenivci, troni i malodušni, dakako progovaraju: zašto nas je Bog predao u ruke naše slobodne odluke? Zašto nas nije odmah stvorio kao gotove ljude, dobre i savršene? Zašto to moramo uz tolike napore tek postati, uz strahovitu pogibelj, da sami sebe spačkamo i izgubimo? Odredio nas je za vječno blaženstvo! Zašto nas od prve nije tamo smjestio? Zašto se moramo probijati do njeg uz tolike napore: uz opasnost, da svojom krivnjom promašimo cilj?

Na sve to treba reći: "Oče, oprosti im, ne znaju, što govore". Tim je ljudima krivo, što je Bog uopće stvorio čovjeka; ovo i ovakvo biće, a ne drugo. To su slabići i mlitavci, koji se od straha pred naporom i odgovornošću tuže na Providnost, što im je u ruke stavila kraljevsko žezlo! Oni bi se rado odreći i dara egzistencije i kraljevskoga dostojanstva osobe: slobodne ličnosti: stvaralačkih privilegija duha; samo da se riješe muke i napora i odgovornosti, što je s kraljevanjem skopčano. Oni ne znaju, da je savršenost punina života i sreće u posjedovanju Neizmjernoga Dobra po neiskazanom zagrljaju ljubavi, a ovaj život? Škola te ljubavi. Vrijeme izbora i odlučivanja. Može li vam dakle Bog svoje nebo pokloniti, nametnuti, ako se vi ličnom inicijativom za nj ne odlučite, ostajući mu kroz sve kušnje do kraja vjerni? Razumijete li sada riječ Vel. Inkvizitora Kristu: "Ah, ti nećeš, da zarobiš čovjeka. Ti si poželio slobodnu ljubav čovjekovu!"

Tako dakle, biti čovjek, znači: biti duhovno budan, priseban i aktivan: znači gladovati Istine i Pravde, naprezati se u svojoj nutrini, boriti se sa svojim vlastitim slabostima i sa onom čestu materije, koja sačinjava naše tijelo i hoće da zarobi naš duh. Ali biti čovjek, znači također boriti se s materijom, koja nas okružuje s prirodom, usred koje živimo. Mi sanjamo, kako je Svemogućа i Premudra Providnost trebala za nas, svoju djecu, urediti svijet i blagostanja, gdje bismo se mirno i bezbrižno mogli spustiti u meki naslonjač, sigurni, da će zemlja svojim obiljem ispuniti sve naše želje i potrebe. Htjeli bismo za se ono, što kadikad kratkovidni imućni roditelji pokušavaju učiniti za svoju djecu. Mjesto da djecu privikavaju za rad, odricanje i borbu, oni nastoje da im prištede svaki napor i žrtvu i zadovolje svaki hir. Rezultat takvog uzgoja je poznat. U takvoj djeci čovjek zakržlja. I kada tjelesno odrastu, ne znaju živjeti kao ljudi. Zato je rečeno: Jao vama bogatašima! - Teško će bogati ući u kraljevstvo nebesko.

Odgojna metoda očinske Božje Providnosti je drukčija. Božja nakana nije da ovaj svijet postaje za nas udobno počivalište, gdje bismo se mogli predati ljenosti i sterilnom snatrenju, da čovjek tako u nama zakržlja. Ovaj je vidljivi svijet uklopljen u stvaralačke Božje planove: on treba da pripomogne stvaranju čovjeka: brušenju duha, izgradjivanju ličnosti i karaktera, kakvim mi treba da postanemo. Rvalište je ovaj svijet, gdje boreći se i svladavajući uz najveće napore, nebrojene poteškoće, čovjek razvija tjelesne i duševne energije: i u isto vrijeme dok osvaja vanjski svijet i podvrgava ga svojoj službi on osvaja nutarnjeg čovjeka. Izgradjuje svoju ličnost, o-

[illegible] postaje čovjeku

ono, što čvrsta i strma stijena postaje brišljanu, koji se tijelo o tijelo s njim hvata u koštac i u isto se vrijeme po njoj penje sve više i više.

Razumijemo li sada, barem donekle, onu evandjeosku: "Trebalo je, da Sin čovječji trpi i tako da udje u slavu svoju". Razumijemo li, zašto je trebalo da se rodimo, rastemo i da se razvijamo ured svijeta, gdje neprestano stradavamo, gdje smo na svakom koraku prisiljeni tvrdo raditi, mučiti se i boriti za opstanak. Ne zato, da se ostvari iluzija mnogih od nas, da naime neumornim radom i napretkom ovu suznu dolinu pretvorimo u raj zemaljski, gdje ćemo se konačno se smiriti i počivati, nego zato, da obradjujući vanjski svijet, izgradimo nutarnjega čovjeka, da osvajajući prirodu osvojimo sama sebe i spasimo vlastitu dušu.

Filozof religije napretka, engleski pozitivista Stuart Mill govori negdje samomu sebi: Uzmimo da se doista ostvare svi ciljevi, za kojima ovdje težiš; da se izvrše sve promjene u nazorima i u društvenom životu, što tako željno isčekuješ, da ti se u ovaj tren ispune sve nade, bi li bio sretan? - "Iz dubine moga bića", nastavlja filozof "dopirao je glas, što ga nisam mogao ušutkati: Ne, ne bih bio ni miran, ni sretan ni zadovoljan. Na taj odgovor ja sam klonuo. Sve što me držalo u životu, bilo je srušeno." Koliki - i to najveći naše vrste - su prije i poslije Stuarta Milla doživjeli isto razočaranje. - A zašto? Zašto će s nadahnutim starozavjetnim pisoem, koji je sve vidio, sve posjedovao, sve okusio, svako pravo ljudsko srce vagnuvši dobra zemaljska uskliknuti: Taština nad taštinama i sve je taština? Ili onu drugu, čudnu ali istinitu riječ jedne velike duše na zenitu njezina uspjeha: "Sve su želje ispunjene, a srce je ostalo prazno!" - Zato, jer nas početni životni elan, prirodni naš dinamizam nosi daleko preko svega ograničenoga. Zato će i najveći i najljepši svijet za nas ostati još uvijek premalen. Odredjeni smo za Neizmjernoga i težnja za njim je utkana u srž našega bića, posve je prirodno, da nam je srce razboljeno i nezadovoljno: da smo izvarani i razočarani usred ovog ograničenog svijeta. - A kad nas ovaj vidljivi svijet na čas i omami, opije i zarobi, nije li potrebno, da nas tada Bog počne šibati: nije li potrebno, da On počne razbijati naše iluzije, obarati u prah naše idole. Veliki obraćenik kardinal Newman iz vlastitog iskustva govori: "Ovaj svijet vrši samo svoju dužnost, kada nas na svakom koraku razočara: kada smo na svakom koraku ostavljeni, izdani, prevareni i izranjeni. Kao sv. Augustin mi dolazimo puni nejasne čežnje pred najrazličitija stvorenja i zapitkujemo: Jeste li vi moj Bog za kojim čeznem? Jeste li vi ono dobro, za kojim mi srce uzdiše? Hoće li nam biti krivo, da ta ograničena i propadljiva stvorenja jezikom bolnih gubitaka, jezikom patnje, umiranja i smrti snažno i uvjerljivo progovaraju: Ne nismo mi tvoj Bog, traži više. Nije li sve vrlo mudro uredjeno, da nas neprestano podsjeća na onu Pavlovu: "Non habemus hic manentem civitatem - nemamo tu trajnoga boravišta." U tom smislu i mi prihvaćamo onu egzistencijalističku: "Očajavaj svom svojom dušom i svom svojom mišlju - tko ide do kraja u očaj, naći će u sebi čovjeka vječnosti... Pravi život zapičinje tek s onu stranu očaja... kad si intenzivno doživio ništetnost svega vidljivoga."

Svi oni, koji se svijaju pod teretom križa, koji umiru od teških ozljeda u životu zadobivenih: koji plaču nad ruševinama svega, što su ljubili, neka čuju što im slavni Lacordaire dovikuje: "Da, ako je ovaj život sav život: ako je ovo svijetlo sve svijetlo: ako je ovaj svijet sve: e onda ću i ja oboriti glavu, zastrijeti rukama lice i spustiti se s vama u ponore očaja i ne ću podnijeti, da me bilo tko i pokuša tješiti. Nego, jeste li uistinu povjerovali? Jeste li povjerovali, da je ovaj život sav život, da je ovo svijetlo sve svijetlo, da je ovaj svijet sve ? A tko vam je to rekao? Ja ne mislim tako! Ja vjerujem da je ovaj život samo prolaz: da je ovo svijetlo samo sjena: da je ovaj svijet samo predvorje i predigra: ja vjerujem, da je pravi život za koji smo odredjeni: Bog; da je pravo svijetlo, Njegovo vječno Svijetlo. Svom dušom vjerujem, da je ovaj život prema pravom životu kao san prema javi: kao praskozorje prema punom danu, kao tren prema Vječnosti."

≙O da! Vama naprotiv; koji velite, da ne možete vjerovati u Boga: da ne možete vjerovati, da je ovaj život samo pokornička vigilija pred veliki blagdan Vječnosti: vama kojima je ovaj svijet i život na njemu sve, pa se osjećate zatvoreni u nj kao u krvavo razbojište, gdje se na život i smrt poigravaju s vama slijepe prirodne sile, vama rado priznajem: vaša bol i patnja nema smisla. Umrla vam je majka, izgubili ste dijete, bolest vas uništava, oskudica pritište - idite, sjednite u kakav mračni kut i tu kao životinja nijemo i tupo griskajte gorko drvo križa, ne dosadjujte s vašim jadikovkama praznome nebu, koje vas ne čuje, ni ljudima, koji vam pomoći ne mogu. Živjeli ste bez Boga, sada morate trpjeti bez utjehe. - Ali ne! Slušajte radije: ostavite taj mračni tunel nevjere, izadjite iz te mračne špilje na zrak, na svijetlo. Zagledajte se u daleke i široke horizonte vjere. Pomislite, da je Bog čovjeka stavio na čas kušnje, da mu on sam postane vječna nagrada. Pomislite, da vječna ljubav ognjem patnje i boli čisti od svega prolaznoga, oslobadja srce, koje Ona sama i jedina može i hoće da ispuni i blaženim učini. U toj spoznaji preobrazit će se vaša bol. U svijetlu uskrsnuća zasjat će i vaš križ. Sa sv. Pavlom i vi ćete ponavljati: Časovite su i lake naše nevolje, a donose nam vijenac vječne neprolazne slave. ≙

Ne čini li vam se, da tako u svijetlu ispravne ideje o čovjeku, napose u svijetlu one Pascalove: da čovjek beskonačno nadilazi sama sebe, da je njegovo odredjenje iznad njegove vlastite naravi u izravnom posjedovanju Boga samoga, ono što je na prvi mah tako mračno: razočaranje i neuspjesi, patnja, umiranje i smrt, da sve to zlo poprima prijazniji oblik i postaje donekle shvatljivo?!

No kao da čujem kako vaše razboljeno srce pita: a da li je zato bilo potrebno baš toliko mnoštva zala: zar je baš trebalo, da mjesto našega privremenoga boravišta bude prava "suzna dolina", uvala, u koju se slijevaju potoci i rijeke ljudskih suza i stvaraju veliko more ljudske bijede: zar je bilo potrebno, da se iznad tog Božjeg svijeta bol diže poput mračnog oblaka, koji se nikad ne rasplinjuje. Bol uzdignuta do najviše mogućnosti: muka, straha, užasa, groze i umiranja?

Ja ne bih htio i sam zapasti u preuzetnost racionalizma, o kojem je bila riječ u I. konferenciji. Ne bih htio biti medju onima, o kojir O. Lippert piše: "Bože moj, ima ljudi, koji znaju sve: koji pro-

niču i tvoje velike misli i odluke...tumače sve i dokazuju mi, da to mora biti upravo tako i da je najbolje tako, kako jest. Ali ja ih ne volim te sveznadare. Najmanje pak volim one tvoje branitelje, koji te opravdavaju i ispričavaju u svemu što radiš. Priznajem ti radije, da te ne razumijem, da ne shvaćam, zašto si stvorio bol, toliko boli, na oko tako lude i besmislene boli. Prigibam se duboko pred tvojim sjajem..."Mi ćemo u III. konferenciji pokazati na potresni misterij, pred kojim steje naša pamet i pred kojim treba da zanijemi svaki prigovor, a ostane samo ponizno i zahvalno klanjanje.

Ali već sada je dobro, da se zamislimo u zagonetnu i značajnu činjenicu: da upravo velika bol čudesno znade preporoditi i preobraziti naše ljudsko biće. Za premnoge je gora Kalvarija, gdje su umirali na križu ujedno Tabor, gora preobraženja, gdje su postali dobriji, zreliji, plemenitiji i velikodušniji. Nesretni Musset priznaje: "Ništa nas ne čini tako velikim kao velika bol." A Nietsche je također tu ulogu patnje dobro uočio, pa kandidatima za nadčovjeka dovikuje: "Vjerujte mi! -Tajna kako da uberete najveći plod i najveći užitak u svom opstanku glasi: Živjeti životom punim pogibli. Gradite vaše gradove na Vezuvu! Pustite vaše ladje u neistražena mora! Živite u ratu sa sebi jednakim i sa samim sobom." - "Takvim ljudima, do kojih mi je nešto stalo", veli on drugdje "želim trpljenja, ostavljenost, bolest, zlostavljanja, poniženja: želim da im ne ostane nepoznat duboki prezir sama sebe, mučeništvo nepouzdanja u se, jad pobijedjenoga...s njima nemam nikakvog sažaljenja...zar ne znate, da je škola trpljenja, velikoga trpljenja, da je jedino ta škola dosad stvorila svu veličinu čovjeka". Zašto baš toliko trpljenja! Ne zaboravimo: Ovaj je svemir atelje najvećega umjetnika. Sve tu pod njegovim vodstvom suradjuje za jedan cilj: klesanje besmrtnih duša, podizanje nevidljivih i neraspadljivih hramova, koje će nastavati Bog. Nije li potrebno, da komad neobradjenog mramora izdrži udarce umjetnikova dlijeta? Nije li potrebno, da se dragulj izbrusi i zlato u ognju očisti? Zato čitamo u knjizi Siraha: "Zlato i srebro se u vatri kuša, a izabranici Božji u peći poniženja." II. 5. 1. A u knjizi Tobijinoj: "Jer si bio drag Bogu, zato je trebalo, da te snadje kušnja." -A po proroku Bog svojim izabranicima poručuje: "Ja ću biti kao oganj, koji topi, i kao onaj, koji taki i čisti srebro: i očistiti ću te i pretopiti kao zlato i srebro i ti ćeš mi prinositi žrtve u pravdi." Zato će bl. Marija Terezija de Soubirou, koju je Bog proveo kroz strahovitu kušnju i poniženja izreći duboku istinu riječima: "Bog zida i ruši, diže i obara svijetove, samo da tako kleše svece."

Zašto je bilo potrebno, da baš kroz toliko patnje i nevolje sazrijevamo za vječni život? Odgovarajući na to, treba da svratimo pažnju na još jedan nada sve važan i odlučan faktor: a to je grijeh. Fizičko zlo nije ni ono najdublje ni najbolnije u našem životu. Ima nešto, što se uvlači daleko dublje u nas, peče daleko očajnije i razara daleko strašnije. To su mračni trenuci, kad se u nama poljuljaju stožeri najosobnijega i moralnoga života: kada doživimo potres naše vlastite savjesti; kad se u času kušnje nadjemo na prelomu dvaju svijetova, pa se svojom krivnjom s visina, gdje je sunce lijepo i nebo blisko, survamo u ponor, u gad i propast bez dna. Kao titani, koji se ruše s nebesa. Kada plačemo na ruševinama onog najljudskijeg i

najsvetijeg u nama.O ti sudbonosni trenuci u našem ljudskom životu, kada omamljeni,pijani od neuredne požude,okrećemo ledja Istini i Poštenju i počinjamo podlo izdajstvo nad svojim svetinjama!

To najveće moralno zlo ne ostaje zatvoreno u našoj nutrinji. Ono postaje mutno i otrovno vrelo,iz kojega u konkretnom poretku Providnosti izbijaju najsnažniji i najerniji mlazovi trpljenja i boli u našu povijest,te pune naš život gorčinom i očajem.Posve prirodno.Grijehom čovjek svijesno i promišljeno kida veze što ga spajaju s Bogom:vlastitom inicijativom i punom odgovornošću ostavlja puteve i staze,koje je svakom biću Duh Stvoritelj zacrtao,da podje svojim putevima k veličini i sreći.Tako ili život pojedinca ili i život čitave zajednice za dulje ili kraće vrijeme bude istrgnut iz svoje prave osovine i postavljen naglavce:izbačen iz - Božjom rukom postavljenih - tračnica,izvrgnut trzajima i sukobima,teturanju i vrludanju.Vječna Istina i Pravda nije više vrhunac i mjerilo,kojemu je sve podredjeno,to mjesto zauzima od Boga otrgnuti,autonomni čovjek,sa svojim ličnim ambicijama i sebičnim interesima.Bitni red stvari je izvrnut:narušena svemirska harmonija:život se preko svake mjere zamrsi ,a naš križ postaje tako težak,da i najjači po njim posrću.

Kao zlokobni vulkan,koji svojim vrhom baca tamne sjene po čitavoj zemlji,a iz nepristupačnih dubina sve jednako riga suznom dolinom užarenu lavu trpljenja i boli,stoji pred nama grijeh onoga, koji je po Božjem promislu i odluci imao biti praotac i vodja čitavoga ljudskoga roda.Po istočnom grijehu je u samoj žili kucavici čovječanstva po prvi puta prekinuta veza izmedju Boga i čovjeka: rijeka ljudskoga života otrovana na samom izvoru: a čitav tok ljudske povijesti bačen u nered i kaos.I nevjernom modernom čovjeku,koji po istočnom grijehu ima čisto tako nejasne i krive predočbe,možemo reći s Pascalom,da se toliki bolni misteriji,što ih nosimo u svojoj vlastitoj nutrini,ili ih susrećemo na svakom koraku u ljudskoj povijesti,rješavaju misterijem istočnoga grijeha,dok bez ostaju gotovo neshvatljivi i nerješivi.Potomstvo Adamovo je na putu grijeha padalo sve niže,udaljivalo se od Boga sve više i tako kopalo sve dublji i bolniji izvor svojim zlima i nevoljama.Sjetite se slike,što je s nekoliko snažnig poteza razvija sv.Pavao o ponorima,u koje se po grijehu spustilo staro poganstvo:"Zalutaše u svojim mislima i potamnje nerazumno srce njihovo.Govoreći da su mudri,postadoše ludi.Slavu besmrtnoga Boga zamjeniše slikama smrtnoga čovjeka kojekakvih životinja:zato ih preda de Bog u sramotne strasti... te i žene i muškarci zapadoše u najsramotnije opačine protiv naravi.. puni svake nepravde i zlobe,lakomosti,pakosti,puni zavisti,ubistva, svadje i lukavštine...došaptivači,klevetnici,bogumrski silnici,naduti oholice,izmišljači zala...nevjerni,bez srca i okrutni".(Rim. 2,21-31).

Da li bi možda tu sliku trebalo danas retuširati? U nevoljama i patnjama,što ih je sceba naroda uzrokovala,sv.Augustin dovikuje svojim vjernicima:"Govorite,da su vremena zla.Pitam vas:što je tako zlo?Da li možda zrak ne valja ili je voda obljutavila:ili se zemlja iskvarila,pa ne daje više ploda:ili su životinje ustale protiv nas?Ah ne:sve je to ostalo zdravo i vjerno vrši svoju zadaću.

Pa što je onda zlo, da se opravdano tužite, kako su vremena zla? - Čovjek se pokvario, čovjek je postao zao i zao čovjek je uzrok da su vremena zla." - Koja divlja zvijer može našem ljudskom biću toliko napakostiti, toliko ga zlostavljati: tko može našem srcu zadati tako duboku bol kao opak i pokvaren čovjek? Dobro veli poznati obraćenik i filozof Maritain: Kada Bog čovjeka doista hoće da kazni, onda ga preda u ruke zla i opaka čovjeka.

Autodeterminacija, samoodredjenje: slobodni izbor i biranje vlastitih puteva k sreći - to svojstvo i odlika čovjeka, koje je Dostojevski tako nedostiživo opisao u svojim romanima - ta sloboda, koja leži u centru duhovnoga bića, kao njegova iskonska tajna: bez koje - istina ne bi bilo zla, ali ne bi bilo ni dobra, bez koje ne bi bilo tragičnoga svjetskog procesa, ali ne bi bilo ni smisla ni vrijednosti historijskoga zbivanja: sloboda bez koje bi ovaj svijet bio kazalište lutaka, a ne rvalište slobodnih ličnosti; ta sloboda, koja nam konačno nepobitno jedina dokazuje, da postojimo kao bića za se: kao duhovne monade i individualne ličnosti a ne kao bezlični i nužni odbljesak i izražaj nekog teističkog apsolutizma... taj slobodni izbor i samoodredjenje otvara nam vrata i u najdubljiji i najmračniji ponor zla i stradavanja, u carstvo ledene ukočenosti i vječne smrti: u carstvo definitivnoga prokletstva i bezimene boli, koje mi kršćani nazivamo pakao. Iz iskustva znademo, kako je postojanje toga zla, često za najozbiljnije medju nama kamen velike smutnje i zbunjenosti, prave duhovne tjeskobe. Kako je Bog, dobrota i Ljubav mogao stvoriti pakao? Kako je on, dobri Otac mogao stvoriti duhovna, i zato slobodna bića, za koja je unaprijed znao, da će za uvijek proigrati svoj život i pasti u ponor boli iz kojega nema izlaza?

Snažno to dolazi do izražaja kod već spomenutog francuskoga pisca Salacroua. Kada je veliki pjesnik Claudel pročitao njegov prikaz o smrti glumca Dullin-a, napisa mu ovo pismo: "5. rujan 1953. - Dragi Gospodine, Salacrou - srce mi se grčilo, dok sam u Figaro litteraire čitao vaš prikaz smrti siromašnoga Charles- Dullin-a, kojeg sam volio. -Pet dana agonije i nitko nije došao na ideju, da dovede svećenika tom jadnom čovjeku! -Dragi gospodine Salacrou! Vi optužujete dragog Boga, što šuti, ali zar ne vidite, kako on već dvije hiljade godina više na sav glas s vrha svoga Križa? Nije njegova krivnja, ako ima toliko ljudi, koji zatvaraju uši."

Na to Salacrou odgovara: "...Claudel se čudi, što sam gluh. -Ja naprotiv pitam, kako da Svemogući nije dosta jak, da bih ga unatoč toga morao čuti i da prisili uši čovjekove; jer me i sam misterij, kojim se Božanstvo obavilo odaleČuje od Njega. Tražite i naći ćete. Bolje: ako tražite, znak je da ste već našli. Baš ta igra skrivača je ono, pred čim se moje srce uvijek bunilo. Bog kao da se kocka na vječno spasenje svoga stvorenja. Opstojanje svemira bez Boga, bez cilja, čini mi se manje apsurdnim, nego li prisutnost beskrajno savršenog Boga, koji stvara nesavršenog čovjeka, da ga izloži opasnosti paklenoga ognja. I ako bi i u ovaj čas pero palo iz ruke, ja bih umro ko što sam i živio bez nade.... Mačka barem nije odgovorna za opstanak miša, kojeg drži u pandžama. Izmedju ta dva bezdna: vječna sreća i vječna nesreća! Bog je dakle kao tenis-loptu bacio čovjeka "u slobodi"

čovjeka, koji je postao malo dijete, a bez želje, da se rodi. To malo dijete, koje se moglo i ne roditi, a moglo bi postati prokletnik za uvijek. Ta vječnost, koja ne privlači, koju ne shvaćam, i koja je još neshvatljivija nerazumnih životinja, koji svršava propisno, kako je i započeo - u mraku".

Šta da odgovorimo na te bolne i tjeskobne, ogorčene i buntovne krikove jedne na dnu ipak iskrene i plemenite ljudske duše?-Mi joj ne dajemo pravo. Vjerovali mi u Boga ili ne, ta buna, ti ogorčeni protesti nam se u svakom slučaju čine posve nemoćni i besmisleni. Posve je neopravdano držati, da je nemoguće i apsurdno što je za naš ograničeni um neshvatljivo.- Unatoč toga nam ta duša ostaje bliska i razumijemo je. Problem pred kojim tu stoji naš ograničeni duh, napose pitanje preodredjenja oduvijek je potresalo najreligioznijim dušama. Tu se u jednom zagonetnom čvoru sastaju: Božje Neizmjerno Bivstvo, Njegovo apsolutno gospodstvo i suverenost: Njegovo sveobuhvatno djelovanje i neprevarljivo znanje - i tajna naše slobode: bolje tajna našega postojanja kao čovjeka, osobe, koja sama sebe u nekoj mjeri posjeduje i sama sobom slobodno upravlja.-Kada se sam sv. Augustin našao pred tim pitanjem: "Bog je mogao učiniti, da se svi ljudi spasu, a da nikome ne nanese silu. Zašto to nije učinio? Odgovara: On sam to znade. Ako ti to želiš znati, pitaj pametnijega od sebe: ali se čuvaj, da ne naidješ na preuzetnika i drznika".

Zar onda ništa nemamo odgovoriti na te zbunjene i buntovne poklike? Evo što odgovaramo: To pitanje preodredjenja za nas postaje tako zamršeno i tjeskobno, jer ga nužno postavljamo u perspektivi vremena, u perspektivi odnosa prije i poslije. Prava stvarnost -Bog kraljuje iznad vremena: U Njem je sve vječni "Sada", a stvarno kod Njega nema i ne može biti ni "predvidjanja" ni "preodredjivanja", nego djelovanje po Istini i Pravdi.

I u perspektivi vremena je istina, da Bog nikoga nije preodredio za pakao, nego da smo mi svi preodredjeni za vječno blaženstvo. Svakomu čovjeku bez iznimke Bog daje i dostatno svijetlo i milosne snage, da stigne na cilj: svakoga opominje, svakoga zove i privlači k sebi. Smao je onaj na putu propasti, koji u punoj svijesti i punoj slobodi probudjene savjesti unatoč opomenama i svijetlu, očaran i zarobljen kakvim vremenitim dobrom uporno i izdajnički ostavlja apsolutno dobro, koje mu u savjesti progovara. I tako, ako ćemo pravo, ne stvara Bog pakla i njegovih muka. Kao što uopće zlo nije pozotivna stvarnost, bitak - nego iznakaženost i iskvarenost bitka, tako se i najveće zlo pakao, uzrok i bit pakla krije u iskvarenoj i iznakaženoj ljudskoj volji. Za nj se ne traži nikakav "da" nego jedan "ne", nikakav stvaralački "fiat" nego jedan buntovni "non serviam": pakao je konačno i trajno stanje grijeha, konačno zatvaranje duše pred vječnim Svijetlom i Ljubavlju, i začahurenost u svoj vlastiti "ja". Prije svakog juridičkog imputiranja nebo ili pakao ostvaruje slobodna volja, koja kako smo juče čuli Camus-a, stavljena pred alternativu milost ili revolt, bira revolt, koja se ili posvema otvorila ili konačno zatvorila Svijetlu i Ljubavi. To je njezin izbor, njezina slobodna odluka. I ona svijesno pri tom kroz čitavu vječnost ostaje.

Imajući to na pameti, možemo mirno pozvati g. Salacrou-a i njemu slične, neka se zamisle: Kakav bi to bio Bog, koji bi trebao pitati

prkosnu samovolju svoga stvorenja, da li ga smije pozvati iz ništavila ili ne? Kakav bi to bio Bog, kojemu bi jedna hotimično zla i iskvarena ljudska volja odredjivala granice i načine, u kojima se može i smije objaviti ili ne? - Tko može kriviti i optuživati radi pakla Boga, kad je to u prvom redu djelo slobodne iskvarene ljudske volje? Kada je On učinio sve, da - puštajući slobodu bez koje nema čovjeka - pakao spriječi! Kakav bi to bio Bog, pred čijim glasom bi slobodni stvor mogao uporno začepiti svoje uši i govoriti izazovno: Ako si Svemoguć, prisili me, da te ipak čujem: pred čijim svijetlom bi mogao prkosno zatvarati svoje oči i govoriti: prisili me, da te ipak vidim; ukratko: prisili me, da Te i protiv volje ljubim! - O ne, braćo, On nas ne sili da vjerujemo, "On je poželio slobodnu ljubav čovjekovu".

Ni na koji način ne možemo radi pakla optuživati Boga. To najveće zlo radja se iz tajne ljudske slobode. U pokvarenom ljudskom srcu se raspukne ta nedogledna provalija i tu sablazno zijeva svojim neutaživim raljama. U paklu se nalazi samo ono slobodno biće, koje u njem hoće da bude.

Bog to dopušta. On je dosta velik, da i to strašno zlo može ugraditi u svoje nedohitne planove. I ono služi vrhovnom cilju svega: objavi Neizmjernoga i nama Nepristupačnoga: Onoga, koji je za nas u neshvatljivom jedinstvu Beskrajna Ljubav i Milosrdje, i beskrajna Svetost i Pravednost. Nismo time sve rekli: a još manje taj misterium iniquitatis - tu tajnu zloće do dna osvijetlili. Treća konferencija će i na taj mračni bezdan baciti novoga svijetla.

Ali i ovo što smo rekli, može otupiti oštricu naših prigovora, ušutkati našu preuzetnost i potaknuti nas, da i pred najstrašnijim zlom ponovimo s Jobom: "Gle, ja sam malen, šta bi ti odgovorio... Znam, da sve možeš... ludo sam govorio o onom, što nadilazi preko svake mjere znanje moje". (Job 40, 4 i 42, 2-3).

ooooooo

III.

Nije problem boli kao mnogi drugi problemi: nešto što je izvan nas: nešto, što imamo pred očima svojega duha, što možemo mirno, nepristrano promatrati, rastaviti na sastavne djelove, te onda sve shvatiti u nekoj višoj cjelini: da na kraju sve skupa kao definitivno riješeno pitanje stavimo u koji pretinac naše memorije, te se mirno i nesmetano okrenemo novim životnim zadacima. - Zlo i patnja nije samo nešto izvan nas, ona ulazi u nas, u naše najnutarnje tjelesne i duhovne prostore. Zlo i patnja je sastavni dio našega ljudskoga života i naša narazdruživa pratilica. Ona je zapisana u našim žilama i živcima. Iz vlastite nutrine znamo kako grize i peče: kako se šeće poput ognja našim najnutarnjim zakucima: kako nas pohadja u noći, kad smo sami: ili nam se ispriječi na putu, kada s drugima mislimo časkom odahnuti. To iskustvo boli kao da je najdublje i najjače u našem ljudskom životu. Ono može osvojiti čitavo polje svijesti: tako te se čovjeku čini da je bol i patnja jedina njegova spoznaja i sva stvarnost. I u takvim trenucima sve je u nama bolno. Čovjek osjeća, da je u novoj atmosferi: atmosferi, kojoj je boja posebna i odraz tužan.

I na sve okolo pada od nje posebna sjena. Sve se zamrači pokraj nje. Ondasu i naše najplemenitije odluke, sva naša prvotna nastojanja, sve životne vizije - tako niske, tako malene i jadne; tako besmislene, da se čovjek stidi samoga sebe. Bol je tako naša neizbježiva egzistencijalna muka, naš dnevni životni kruh. Upravo zato zlo i patnja nije za nas samo problem, nego, kako bi Gabrijel Marcel to nazvao: to je misterij. Za problem zla vrijedi, što Dostojevski kaže za problem Boga: "Bog nije nešto što se nalazi po bibliotekama i što se riješava knjiški: u učenim raspravama i predavanjima; Bog je život, koji treba odživjeti, stradanje, koje treba odstradati, bol, koju treba odbolovati, to je - u današnjoj terminologiji - egzistencijalni problem. Teoretsko rješavanje problema zla, što smo donekle pokušali, nije bez koristi, pače i potrebno, ali konačno njegovo rješenje je u praksi i u životu. Zla se ne možemo osloboditi, zlu možemo samo podleći ili ga pobijediti. Misterij zla riješavamo egzistencijalno: kao svijesno i osobno biće, koje prema zlu promišljeno i svijesno zauzima odredjeni stav; kao slobodno biće, koje s odredjenom kvalitetom duše aktivno sa zlom razračunava, da ga sebi podloži i ugradi u razvitak i usavršavanje vlastitoga bića i vršenje višega poslanja.

Upravo zato zlo u našem ljudskom životu poprima tako različite oblike i oprečne učinke. Za zlo vrijede riječi, što ih starac Simeon proročki izgovara za Utjelovljenu Ljubav Isusa Krista: Gle, postavljen je ovaj na propast i na uskrsnuće mnogima u Izraelu. - Prema različitom slobodnom stavu, prema različitoj kvaliteti duše, zlo i patnja su kao ljestve Jakovljeve: nekoja bića po tim ljestvama uzlaze do najviših visina neba, druga se po tim istim ljestvama spuštaju u tamne ponore očaja, iz kojih nema izlaza. Isti moćni napitak krepke i snažne organizme čini još jačim i snažnijim, a slabi od njega zateturaju, stradavaju i pogibaju. Ista ljetna oluja, neke krajeve prozrači, natopi i osvježi, a druge pohara i uništi. U vatri kušnje neke ličnosti se rastope i rasplinu do ništavila: dok se druge u istoj vatri pročiste, postanu čvršće i svijetlije. Križ i trpljenje za jedne postaje Tabor - gora preobraženja, odakle se vraćaju obasjani aureolom heroizma i svetosti, pa im se obični smrtnici samo sa strahopoštovanjem približavaju; drugi s nakovnja patnje silaze s promjenjenom, izobličenom fizionomijom, iznakaženi grčevima boli, ružniji i odvratniji u divljoj sebičnosti i ogorčenosti.

O ti različiti stavovi, to različito ulaženje u patnju i nevolje to različito prihvaćanje i odbijanje Križa i muke kod slobodnih bića kao što smo mi: i to tako različito i tako oprečno djelovanje zla: taj pozitivni ili negativni smisao, što ga zlo poprima ovisno o našoj slobodi!

Životno iskustvo nam to zorno sovijetljuje. U ovećem mjestu naše provincije skromni, čestiti, na svoj način vjerni i pobožni zanatlija popravlja krov župne crkve. Čini to badava kao svoj dar Bogu. U podne dijete, ljubljeni sin, donosi ocu ručak. Penje se na krov po ljestvama, svrha ljestava pruža ocu zdjelu, u hipu gubi ravnotežu, pane i ostaje na mjestu mrtav. - "I to može Bog dopustiti u času i kod posla, koji je sav velikodušno njemu posvećen?!", kao munja sjekne uzbudjenom dušom zanatlije. Grč boli, razočaranja, otpora i ogorčenosti

zahvati obrtnikovu dušu: ona se ukočila i zaledenila. Godine prolaze, ali na usnama toga čovjeka nikad se više ne pojavljuje molitva: on ne poznaje više blagdana ni staze, koja vodi prema Božjem hramu; on je duševno mrtav. Čovjek, koji je do strahovite nesreće "živio od svake riječi Božje" odsada je glebae adscriptus, on poznaje samo zemlju i svakidašnji kruh.

Od očevidaca znam drugu, posve različitu sliku: U glasovito lječilište za tuberkulozne -Davos dolazi vrlo bogata Brazilijanka s jedinicom, kojoj su pluća opasno nagrižena. Liječnička dijagnoza ne daje majci nikakove ljudske nade. Ona, kršćanka, obećaje Bogu u dobre svrhe polovicu ogromnoga imetka, ako joj kćerku očuva.- Za par tjedana mlada djevojka leži na mrtvačkom odru. Ali pred mrtvom jedinicom izvija se iz plemenite duše kršćanske majke riječ: Bože, polovicu svoga imetka sam ti obećala, ako mi jedinicu ostaviš; drugu polovicu sam dakako zadržala za nju. Sada nemam nikoga, sada mogu i sebe i čitav svoj ogromni imetak staviti jedino u sTvoju službu.- Kako je naoko isto zlo jednome na uskrsnuće, drugome za propast!

Još je značajnije kako se - prema promjenljivom voljnom raspoloženju - , to oprečno djelovanje zla, odražava u jednoj te istoj duši: kako smo tu može poprimiti čas pozitivni, čas negativni predznak. Još za svojih studija čitao sam od Benjamina Valleton-a knjigu: Patience. Po autobiograskim podacima opisuje život švicarskog pučanina Albeta Froidevaux-a. Rodjen 1888;, stupa kao vojnik u francusku La Legion strangère i odilazi u kolonije. Drugoga kolovoza 1910 - rani se pod nokat bambusovom trskom - nastaje otrovanje - pojavi se "si-metrička gangrena" - do svoje tridesetitreće godine on dolazi 47 puta na operacijski stol. Postepeno mu odrežu obadvije noge, deset prstiju na rukama, obadvije ruke do ramena - na slici, fotografiji vidite samo trup i glavu, a sve uz nečuvene fizičke i moralne patnje. Sam jadni čovjek veli: Kao mačka s mišom tako se igrala sa mnom sudbina, držeći me u svojim užarenim kliještima, kao da se zabavlja i nasladjuje mojim mukama. Sama pomisao, da ima ljudi, koji uza sve to vjeruju u Boga, uzrokovala bi mi nastupe bjesnila. Tikao sam sotonu. Želio sam provoditi najrazvratniji život, da Boga izazovem. Izmišljao sam najstrašnije blasfemije. Mrzio sam društvo oko sebe, zaljubljene, zdrave, sve one, koji žvižde, smiju se i zabavljaju, kojima je dobro... Vrhunac bjesnila, ako me tko pokušao s otrcanim frazama o dobrom Bpgu i njegovoj Providnosti tješiti...pokušao sam - ali uzalud - nekoliko puta samoubojstvo. "Na što da se oslonim, da bih svojoj boli, koja se neprestano obnavljala i rasla, mogao reći: Ja sam jači od tebe! To što Albert nije mogao naći, njegov će mu otac priprosti švicarski gorštak pokazati. - Njega je izjedao rak na jednjaku. Liječnici su mu dosudili smrt odd gladi. Kada je zadnji puta posjetio svog sina u bolnici u Bernu, on mu mirno nemamješteno, jednostavno i predano reče: Ja, sinko, idem da umrem kod kuće. Moj jadni sinko! Konačno sa mnom i s tobom će svršiti, kako bude Božja Volja. - Ove riječi, tako jednostavne, ali tako duboko istinite, prodahnute životom i svjedočanstvom oca mučenika, usjekle su se Albertu u dušu....Otad se češće zagledavao u Raspelo, koje je visjelo nad njegovim uzglavljem i u jednoj noći najžešćih boli on je počeo moliti... Smirenje i zadovoljstvo je otad počelo ulaziti

u njega, u nutrini kao da se ragorjelo neko čudesno svijetlo, u kojem mu se i njegovo bijedno stanje i ljudi oko njega počeli ukazivati posve drugačijim nego dosad. Otkrivši smisao svoje patnje otkrio je i vrelo snage, da je strpljivo i vedro podnosi. Šmijao bi se svojim operacijama i šalio se svojim iskasapljenim tijelom. Postao je tako poznat sa svoje vedrine i humora, da su ga na veliko počeli posjećivati od života smalaksali i od uživanja blazirani američki i engleski turisti.

Evo, kako u čovjeku, u njegovom neraspadljivom duhu dobiva i materijalni svijet i povijesno zbivanje svoj pravi smisao i svoju neprolaznu vrijednost; kako čovjek, njegov lični odnos, njegov slobodni stav daje trpljenju i križu njegov pozitivni ili negativni predznak: određuje mu konačno značenje i vrijednost, odlučuje da li će mu zlo, što ga okružuje, biti na uskrsnuće ili na propast, da li zlo doista postati zlo, ili će se zlo okrenuti na dobro. Problem boli se riješava egzistencijalno, u misteriju ljudske slobode.

Kada su prijatelji starozavjetnoga patnika Joba vidjeli, kako se zlo na njega oborilo, sedam su dana su dana ostali bez riječi. Nisu se usudili otvoriti usta osjećajući svoju nemoć. I mi kršćani pred najvećom, najdubljom i najtragičnijom boli najradije stanemo i šutimo. Stojimo i šutimo, ne zbunjeni, zdvojni ili sablažnjeni, nego u poniznom počitanju pred Neizmjernošću, koja nas nadilazi; u dubokom štovanju pred onim, što se zbiva s našim bratom. Čini nam se, da bi svaka i najtiša i najblaža riječ narušila onaj sveti mir i šutnju - misterija boli; da bi oskvrnula tragičnu veličinu i ljepotu što se u njem krije; da bi prerano izgovorena kao otrov, a ne kao balzam kanula na još svježu i otvorenu ranu. Instinktivno osjećamo, da je doživljevanje boli i primanje kušnje sveta tajna, koja se odigrava negdje u najdubljim, najosobnijim dubinama isključivo izmedju Stvoritelja i stvorenja samoga, gdje pod blagim djelovanjem milosti treba da dozrije svijesni i slobodni čin potpune kapitulacije, sve dubl[illegible] predanja i povjerenja Gospodinu, koji daje i uzima, diže i obara, zida i ruši. Kršćanska duša instinktivno naslućuje ovaj najdublji, u svojoj tragici potresni sadržaj i smisao boli, zato pred najtežom kušnjom i najvećom boli najradije šuti i pobožno moli - za teško iskušenog brata, da ga u tom presudnom trenutku ne bi prevario duh oholosti i revolta, nego da u svoj zbilji shvati prvu i najveću zapovijed: Izraele, jedan je Bog tvoj, nemaj drugih bogova uz Njega!

I poganska se duša tu i tamo vinula do nejasne spoznaje, gdje je pravo rješenje problema boli i kako se zlo pobijedjuje. Pitagorejci su svojim sljedbenicima kao načelo za časove kušnje preporučivali: Ne izjedaj se i ne ogorčavaj: ne pokušavaj silom stresti jaram: ne praćakaj se na udici, da se zlo još dublje ne zagrize; dragovoljno slijedi boga: podvrgni se njegovoj volji.

Cicero izriče najplemenitiju jezgru stoičke misli na koncu prve tuskulanijade: "Ništa od onoga, što su odredili besmrtni bogovi ili naša zajednička majka Priroda ne može biti zlo za nas. Nismo mi proizvod slučaja ili neke slijepe ruke. Ne može biti sumnje, da svoju opstojnost dugujemo nekoj sili koja bdije nad ljudskim rodom i ona zacijelo nije htjela, da nas dovede do rodjenja i uzdržava u životu,

do nas - iz[illegible]ako nas je podvrgla svim nevoljama ovoga svijeta - strovali u [illegible]rt i vječno trpljenje".

A već Kleont, jedan od osnivača škole, pjeva Zeusu: Vodi me, o Zeuse i moj Udese, prema mjestu, koje ste mi odredili. Ja ću slušati bez mrmljanja. Kad bi se opirao, bio bih opak, a konačno bih ipak morao poslušati.

Pače na vrhuncu grčke filozofije u proročkoj viziji iskrsava lik mudraca, koji radi svoje pravednosti dolazi na zao glas, radi tobožnje nepravde: zato bude uhvaćen, bičevan, oslijepljen, i nakon svega na križ pribijen, a on sve to podnosi mirno i strpljivo, jer je njegova duša dosta jaka i velika, da i kroz najmračniji oblak boli probije zlatni sjaj njezinih kreposti.

Ali to u poganstvu nikad nije postala životna mudrost. Sve je to ostalo samo lijepa i uzvišena nauka u hladnim, nepristupačnim visinama, kamo se ni sami velikani duha nisu mogli vinuti, a bez svakog utjecaja na šire slojeve naroda. Zato je poganski duh pred problemom boli tako bijedno zatajio i klonuo. Zadnja njegova riječ u borbi s patnjom je stiskanje pesnica, škripanje zubi, nemoćno trzanje, patnički bijeg i očajno zapomaganje. Po riječima biskupa Kepplera: "Upravo do u dubine duše potresan, vrlo značajan i u nebo vapijući simbol, personifikacija trpećeg čovječanstva na kraju staroga svijeta je očajnički lik Laokoona, koji stenjući izdiše u hladnom i željeznom zagrljaju zmija otrovnica".

S modernom filozofijom, koja se razvija u kršćanskoj eri ali posve odvojemo od Krista i u njezinim najvišim dostignućima nije bolje. Prva nam ju je konferencija dostatno osvijetlila. Na svojoj smrtnoj postelji govorio je francuski filozof Renouvier: Za mislioca život može biti od interesa samo uz uvjet, da neumorno pokušava riješiti problem zla.- Ali upravo tu je i moderna, nekršćanska filozofija posve zatajila. Ona može govoriti mnogo i duhovito i zanimljivo onima koji su jaki i zdravi: mladima i svima koje je patnja poštedila, ali pred istinskim bolom i zlom, pred okaljanom savješću i izgubljenom nevinošću: pred poniženjem, krivnjom i odgovornošću: pred bolešću, umiranjem i smrću, tu i najveći moderni filozofi postaju nemoćni i bez riječi.

U te najdublje i najmračnije ponore naše ljudske egzistencije može unijeti dostatno svjetlo samo onaj znak križa, koji je prije XX st. zauvijek izdignut i usadjen usred nas na gori Kalvariji; pred tim najbolnim zagonetkama našega ljudskoga života može pravo progovoriti samo mudrost Onoga, koji je fizički i duševno izmučen, izmrcvaren, raspet, pobjednički prošao kroz samo ždrijelo smrti. Samo sKriža progovara ljubav, iz koje kljuća jakost i plemenština, koja je dorasla teretu naše ljudske egzistencije, koja i može i hoće da taj teret uzme na svoja ramena te ga nosi do slavne pobjede uskrsnuća.

Znam, ima ih danas nažalost mnogo i medju onima, koji su uneseni u matice krštenih, koji i pred Križem ponavljaju s Faustom: "Vidim znak, čujem evandjelje, ali nemam vjere!" Bili vi, prijatelju i brate, vjernik ili nevjernik, dosta je, da ste misaono biće: biće, koje se u životnoj jurnjavi može zaustaviti, sabrati i razglabajući zamisliti. Stanite jedan trenutak i gledajte najprije to nemirno, uzburkano more

naše izmrcvarene i ugrožene ljudske egzistencije, koje pokriveno odasvud tmastim oblačinama i šibano divljim vihorima ključa i vrije: propinje se i ruši u ponore, stenje i jauče, previja se i grči u stradanju i boli svake vrsti. A usred te vreve i nad tim zbivanjem gledajte kako na čvrstoj i nepomičnoj golgotskoj hridi u veličanstvenom miru kraljuje taj čudesni i potresni znak Križa; kako kao neugasivi i snažni svjetionik baca svoje zrake do najudaljenijih žalova i najdubljih ponora, dok nad čitavim tim bučnim razbojištem lebdi jeka besmrtnih riječi Raspetoga: Dodjite k meni svi, koji ste umorni i opterećeni, i ja ću vas okrijepiti.- Nije li sama ta činjenica - imajući na umu sve, što smo dosad o problemu zla i boli rekli - nada sve značajna ili možemo li pred tim ostati zatvorenih očiju i taj kraljevski putokaz mimoići kao da ne postoji. Ne! Htjeli mi ili ne htjeli, Križ je ušao u našu ljudsku povijest: Što više on je postao kamen medjaš, koji je tu povijest naprosto prepolovio. S njim počinje nova povijesna era: najuljudjeniji i najkulturniji, vodeći dio čovječanstva raste i razvija se u sjeni drveta Križa, u znaku Križa osnivaju se obitelji, odgajaju se generacije: znakom Križa dobivaju svoju vlast duhovni i zemaljski knezovi: u najodlučnijim trenucima života i povijesti taj se znak pojavljuje na bojnim poljanama, u sabornicama i sudnicama; majke ga utiskuju novorodjenima na čelu, a pobožna ga ruka usadjuje na uzglavlje našeg zadnjeg počivališta. Ispunja se proročka riječ: Regnavit a ligno Deus - S križa zavlada svijetom Bog.

To upravo i jest najznačajnija činjenica, u koju se još ozbiljnije mora zamisliti svaki misaoni čovjek, bio on vjernik ili nevjernik: u tom Raspetom, u tom čovjeku boli, na kojem od pete do glave nema zdravog mjesta, na kojem se ispunja proročka riječ: ja sam crv, a ne čovjek, u tom od zemlje odbačenom, od neba napuštenom ljudskom biću, koje u svojoj nutarnjoj ostavljenosti vapije: Bože moj, zašto si me ostavio - milijarde ljudi kroz vijekove gledaju č o v j e k a kat exohen - najviši ideal čovjeka, najljepši cvijet, koji je nikao na stabljici našega roda: rodjenoga predstavnika, vodju i glavu čovječanstva. Što više oni vjeruju, da taj na Križu nije samo čovjek, nego Riječ, koja se od vijeka radja iz krila Očeva pa je tijelo postala: Bog od Boga, Svijetlo od Svijetla, pravi Sin Božji; koji je došao medju nas, da na svoja ramena uzme, u svom srcu ispašta i otkupi, svojom božanskom silom pobijedi, preobrazi i posveti svu našu - duševnu i tjelesnu - egzistencijalnu muku i bijedu.

Šta više! U svijetlu kršćanstva ta krvava golgotska tragedija znači vrhunac svemirskog razvitka. Od praatoma sav je razvoj materije kroz milijarde godina upravljen na trenutak, kada će u njezinu krilu niknuti prvi život; sav je čudesni razvitak živih bića, prema sve savršenijim formama, upravljen na čovjeka; a sva je ljudska historija u kršćanskoj perspektivi upravljena na dolazak Boga--čovjeka, koji će u sebi ujediniti, i u nadnaravne, božanske visine i dimenzije dići naš ljudski rod; a u životu i razvitku Boga-čovjeka od početka je sve upravljeno prema Kalvariji: prema trenutku, kada će On, kao glava i predstavnik čitavog čovječanstva, kao veliki njegov svećenik u svojoj vlastitoj božanskoj osobi i u našoj ljudskoj naravi prikazati Bogu predragocjenu i nenadmašivu poklonstvenu, zahvalnu i pomirbenu žrtvu:

i božanskom svemoću i mudrošću ustanoviti način, da tu kalvarijsku žrtvu ovjekovječi: da ona medju nama bude trajno, da je On u svom mističnom tijelu Crkvi - neprestano medju nama obnavlja. I tako će kalvarijska žrtva, koja se u našoj Svetoj Misi na sakramentalni, nekrvni, ali istinski način obnavlja, postati središte i vrhunac u životu otkupljenoga čovječanstva: čin, u kojem je zgusnut najsočniji plod sa stabla ljudskog roda: božanska drama, u kojoj tajna ljubavi i dobrote konačno ....nadvladava misterij opačine i zloće: gdje i sva naša tjelesna bijeda sa samim užasom smrti biva preobražena u slavi uskrsnuća i vječnoga života.

Što za nevjernika može biti samo veličanstvena vizija, to je za vjernika stvarnost i istina.

Hoće li nam onda biti začudno, da apostol naroda pred umorni i smalaksali stari svijet: pred Židove zaslijepljene sanjama o zemaljskom Mesiji: pred Grke uobražene radi svoje filozofije i kulture stupa s riječima: "Židovi ištu znake, Grci traže mudrost, a mi propovijedamo Krista Raspetoga, Židovima sablazan, a poganima ludost: onima pako, koji su pozvani...Krista Božju silu i Božju mudrost; Jer je ludost Božja mudrija od ljudi, i slabost je Božja jača od ljudi (Kor. 1.1.22.)- Jest, braćo, najpotresnija od svih istina, što ih može čuti čovjekovo srce glasi: Bog sam je raspet u našoj ljudskoj povijesti. Najčudnija vijest, koja može dirnuti njegov duh, glasi: Bog je svojom patnjom i sramotnom smrću otkupio svijet. Tako najstrahovitija tajna postaje najblistavije otkrivenje. Križ je Božja objava i konačna Božja riječ o bolu i patnji.

Tko da iscrpi bogatstvo i puninu te objave? Starozavjetnoga patnika Joba s njegovim razboljenim i pomalo ogorčenim pitanjima, Svemogući je ušutkao i na koljena bacio, pokazujući mu veličinu, zagonetnost i čudesa prirode, djelo ruku svojih. I doista već tu se naš ograničeni duh nalazi pred djelima, koja nadilaze, koja mu ostaju neshvatljiva: puna na oko nepomirljivih opreka i suprotnosti. Sva je ta vidljiva priroda odraz, manifestacija istog jednostavnog bića Božjeg. I baš zato naš duh pred njom smeteno pita: Ah, Bože, a gdje da Te nadjem; gdje da prepoznam tvoje pravo lice? Jesi li ti u onom jakom, divljem i ubojitom, što progovara u munji i gromu: u oštrim pandžama divlje zvijeri, u bijesnom svijetlucanju očiju kraljevskoga tigra, kada se sprema na skok; ili si ti u blagom mirisu i bojama poljskoga cvijeća, u dirljivoj brizi ptice, za njezine golišave mlade: u svemu onom nekom i nježnom, što se nadvija nad nas u majčinskom srcu. Kada si ti onaj pravi? Kada potresen s nama tuguješ i plačeš nad otvorenim grobom, ili kada mirno i dostojanstveno kroz more naših suza ideš za svojim ciljem ne obazirajući se na naše vapaje i zapomaganje? - Što istom, kada se u nadnaravnom svijetu naš duh nadje pred tom potresnom kalvarijskom tragedijom: pred tim žarištem i vrhuncem Božjih tajni u Raspetom Kristu, gdje se na - za nas neshvatljiv način ujedinjuje Božje i ljudsko, vrijeme i vječnost: ograničenost i neizmjernost : gdje se najveća moć javlja u najpotpunijoj nemoći i slabosti: gdje kroz najdublju sramotu i poniženje Vječna ljubav postizava vrhunac svoje objave i svoju najdivniju nenadmašivu proslavu. O vi svi, koji pozivate Boga na odgovornost ili se sablažnjavate radi zala, što se oboriše na nas, ako vas

nisu ušutkala neshvatljiva čudesa prirode, što ćete reći pred Raspetim, koji je crv, a ne čovjek? Shvaćate li Pravednost i Svetost Božju, koja Jedinorodjenoga Sina svojega nije poštedila, nego ga je predala, da bude zadovoljština za sve nas i otkup? Zbunjuje vas Pravednost i Svetost, koja vječnoj propasti i mračnom bezdanu prepušta svoje izopačeno stvorenje; a možete li shvatiti Neizmjernost ljubavi, koja je toliko ljubila čovjeka griješnika, da je Jedinorodjenoga Sina svojega poslala na svijet, da nitko, koji u njega vjeruje, ne pogine, nego da ima život vječni? Ne ćete li priznati, da ste ograničeno biće i da stojite pred Neizmjernim i njegovim nepristupačnim tajnama? Ne ćete li pred tim čudesima sklopiti ruke i položiti ih kao malo dijete s potpunim povjerenjem u krilo Providnosti? Kakvo li bi nas zlo odsada još moglo zbuniti i sablazniti? Može li biti fizičke bijede i tjelesne patnje, za koju nam Bog naš sam ne bi mogao reći: Ja sam s nepatvorenom ljudskom naravi, s istim mekim i nježnim srcem prošao iz ljubavi k Tebi kroz tu strahotu. Imaj povjerenje! Dodji, slijedi mene! - Može li biti duševne muke : nepravde, ponižnja, sramote: može li biti nutarnje ostavljenosti i zapuštenosti, gdje ne bismo našli njega, kako stoji pred nama i govori nam: Ja sam iz ljubavi k tebi prvi pio iz te gorke čaše - dodji slijedi mene.....Kako bi nas odsad mogla sablažnjavati i iznenaditi u povijesti Crkve, u tolikim na oko presudnim trenucima, zagonetna Božja šutnja, neshvatljiva Božja nemoć pred nasrtljivošću i drskošću opačine i bezakonja - kad je Bog sam u svojoj osobi bio popljuvan, izrugan, udaren na stup sramote, konačno ubijen i popljuvan!? Jesus autem tacebat - dok su se sve te strahote s Njim zbivale - Isus je šutio. I nebo je šutjelo.

"Na koji način", pita plemeniti francuski mislilac Amiel: "na koji način je kršćanstvo osvojilo svijet, ako ne upravo tim, što je pobožanstvenilo bol; što je stratište čudesno preobrazilo u triumf; trnovu krunu u krunu slave; vješala križa u simbol spasenja...O smrti, gdje je ostala tvoja oštrica! O grobu, gdje je tvoja pobjeda....Patnja je značila prokletstvo, od kojega se bježi: ona će postati očišćenje duše; sveta kušnja, što je šalje vječna ljubav: Božansko sredstvo za naše posvećenje...apoteoza boli, preobraženje zla po dobru, to je čudo nad svim Božjim čudesima". U svijetlu, što plamti s Križa, i ono što je najmračnije u životu se rasvijetljuje. Za sam istočni grijeh Crkva će misleći na divno otkupljenje - zapjevati: "Sretna li grijeha, koji nam dade tolikog i takvog Otkupitelja." Ono što je za poganina bilo strašilo, sablast i užas, po Križu poprima smisao i puninu: postaje put k sreći i blaženstvu, divno sredstvo otkupljenja i posvećenja. Trpljenje, križ, umiranje, koje je razaralo vjru i ljubav, postaje najuvjerljiviji i najsilniji dokaz te ljubavi, ljubavi Boga k čovjeku i čovjeka k Bogu. Odsad kroz križni put i nečuvenu muku Boga-čovjeka, čovjek sve bolje i dublje shvaća svoj vlastiti križni put, svoju muku, svoju sudbinu i svoj životni zadatak.

Koliko to preobraženje, ta apoteoza trpljenja može ohrabriti i ojačati čovjeka u mučnom hrvanju s problemom patnje i križa, dobro nam osvjetljuje stara legenda. Neki mudri kralj, pripovijeda legenda, da je zasaditi čitavu šumu križeva. Pozvao je svoje podložnike, neka si svaki izabere jednoga, da ga ponese kao zalog sreće kroz život. Koliko-

god su podložnici inače kralja i poštivali i voljeli, nikako se nisu odazivali njegovu pozivu. Onda kralj dade diskretno razglasiti, da se u tim križevima krije čisto zlato i dragocjeno kamenje. Odsad su se podložnici počeli upravo otimati, kako će dobiti i nositi kroz život veći i teži križ.

Duboki mislilac, veliki pjesnik i veliki vjernik Pavao Claudel lijepo veli: Bog nije došao da patnju oduzme od nas. On šta više nije došao ni da je protumači. On je došao, da je ispuni svojom prisutnošću. Znači da odsad više nismo sami u našoj patnji i našem rvanju sa zlom: da u svojoj muci nismo osamljeni, ostavljeni i napušteni, nego da je On - Bog naš - s nama: da On nosi glavni teret: da On ide na čelu povorke: da nad nama i pred nama lepršа pobjednička zastava njegovog Križa: da smo počašćeni i pozvani da nadopunimo što manjka njegovim mukama, i tako postanemo suspasitelji i suotkupitelji polupanog i razbijenog svijeta usred kojega živimo. Ta misao u povezanosti, solidarnosti Boga s nama i nas s Bogom u patnji i u Križu: ta misao o plodnosti, o otkupiteljskoj snazi, što se u križu krije, ulijevala je herojsku snagu i izdržljivost u kršćanske duše. - Odigralo se to u prvom svjetskom ratu. U malom francuskom mjestancu odmah iza fronte. I sama je seoska crkva pretvorena u ambulantu. S bojišta donesu teško ranjenoga časnika. U crkvi nigdje više mjesta. U neprilici ranjenika polože na sam oltar. Liječnici ga pregledaju. Potrebna je hitna operacija. Kirurg upozori ranjenika, da ne može biti narkoze i da će operacija biti vrlo bolna: trebat će skupiti svu snagu i izdržati. Kad je operacija srećno prošla, kirurg začudjen i zadivljen mirom i strpljivošću pacijenta upita: Odakle vam, prijatelju, ta nevjerojatna snaga i izdržljivost u strahovitim patnjama? Časnik gestom pokaže na Raspelo iznad oltara: On se prije mene na ovom oltaru žrtvovao i za me i za Francusku i za čitav svijet". Biti svijestan, da je od žrtve Abelove do žrtve zadnjeg i najmanjeg ljudskog srca, koje u ovaj čas ranjeno krvari, i moja muka i bol, u jedinstvu s Kristom Raspetim jedna jedinstvena i velebna Bogočovječja žrtva, koja otkupljuje, oslobadja, čisti i preporadja, preobražuje i posvećuje i u zajednicu božanskog života diže čitav ljudski rod.

Prorok je navijestio: Regnavit a ligno Deus - S križa zavlada Bog svijetom! Nema u našoj ljudskoj povijesti čudesnije, nevjerojatnije pobjede, od one, što je evo već 20 vjekova Raspeti slavi u izabranim ljudskim srcima, u dušama, koje su se otvorile njegovom božanskom svijetlu, u srcima, koja su zadrhtala uzbudjena misterijem božanske ljubavi, koja s Križa progovara: U tim autentičnim ljudskim bićima, satkanim od tijela i živaca, On je nadvladao prirodni strah, otpor i bježanje od patnje i križa. On je ta izabrana srca ljudska ispunio plemenitošću i velikodušnošću, da križ nisu prihvaćali samo mirno, strpljivo i s potpunom odanošću u nedokučive planove u svetu Božju volju, nego čak spremno i radosno. Već za spostole poslije uskrsnuća čitamo, da su bili radosni što smiju trpjeti za njegovo ime. I apostol naroda će ponavljati: Prepun sam radosti u svim svojim patnjama. Mučenici će za apostolima na mučilištima ponavljati: Nunquam tam splendide epulati sumus. - Nikada se nismo tako sjajno gostili. - Sveti Lovro će u najvećim mukama govoriti: "Moja noć ne poznaje tame. U njoj sve

gori velikim svijetlom." I ta pobjednička pjesma Križu u velikim, izabranim kršćanskim dušama koje su se potpuno, a ne samo napola predale Kristu, odjekuje kroz sva kršćanska stoljeća do dana današnjega. Sjetite se iz bližih dana jednoga Damjana de Veustera, koji na Molokajima uzima na se svu užasnu egzistencijalnu muku odbačenih gubavaca i s njima u ljubavi izdrži do smrti. Mislite na heroja zadnjega svjetskoga rata o. Maksimilijana Kolbe-a, koji radi svoga bližnjega ide svojevoljno u bunker gladi, da tamo, gdje su obično svršavali sa životinjskim krikovima boli i očaja, zajedno sa svojim supatnicima, koje je hrabrio, završi s pjesmom nade i radosti. Dozovite si u pamet divni lik japanskog obraćenika Dr. Takaši Nagai, koji se na svom bolesničkom ležaju zapravo živ raspada. No, on ne misli, kako se to žderu i ništre njegova krvna zrnca, nego kako da trpljenjem pouči ljude, da budu bolji i potakne Boga, da im bude blaži.- U sve njih Raspeti je utisnuo svoj sveti zakonik, ispisan kroz muku - samom Božjom krvlju: zakonik patnje. U njihove želje pretočio je svoj božanski dinamizam i osvajalačku moć. U njima i nadalje pjeva bol. Ali je ta bol zapjevala himnu slobode, velikodušnog predanja, i neizrecivo plodnoga zanosa. U duši i nadalje ostaje svijest muke. Ali je ta muka položena na bratske Kristove ruke i na njegovo toplo Srce. Njegova posvećena božanska ljubav, puni sve njihove potrese, nevolje i zla svojim divnim otkupiteljskim blagom. Kao čarobnim štapićem pretvara njihove jade u poklike pročišćene ljubavi. Milost, kojom posvećuje našu Golgotu, postaje prava nebeska i svježa atmosfera u kojoj se lako diše i brzo oporavlja.

Ne mislimo time reći, da je to definitivni i potpuni triumf Križa. Toga na zemlji nema. Potpuni triumf će doći onda, kada se ostvari vizija evandjeliste Ivana: kada mnoštvo veliko, koje nitko izbrojiti ne može, od svakoga naroda i plemena i puka i jezika, bude stajalo pred prijestoljem i Jaganjcem... obučeni u bijele haljine i palme u rukama njihovim..."Tko su ovi obučeni u bijele haljine i otkuda dodjoše", pita glas starješine. I bi odgovoreno: "Ovi su, koji dodjoše od nevolje velike i oprale haljine svoje i očistiše ih u krvi Janjetovoj... Više ne će ogladnjeti ni ožednjeti... Janje, koje je na prijestolju... vodit će ih na izvore vode žive i Bog će otrti svaku suzu od očiju njihovih". Apk. gl. 7.

o o o o o o o o

U ovom vremenitom životu mi smo uvijek na raskršću. Ova zemlja je mjesto izbora, mjesto i čas sudbonosnog izbora, u kojem se odredjuje naša vječnost. Dva se puta otvaraju pred nama. Mudrost ovoga svijeta i mudrost ovoga časa pokazuje nam prvi put. Sveti Ivan je tu mudrost sažeo u riječi: "Sve, što je u svijetu, požuda je tijela, požuda očiju i oholost života." Naučava je čovjek, kojeg smo promatrali u našoj prvoj konferenciji, čovjek, koji stavljen pred neizbježivu alternativu: milost ili revolt, bira revolt.

Druga je mudrost sadržana u onim jednostavnim, mirnim ali odrešitim riječima: -Tko se sebe ne odreče i ne uzme križa svojega na

ramena svoja (svaki dan) i ne podje za mnom, ne može biti moj učenik.- Tu mudrost naučava onaj, koji je postao poslušan, poslušan do smrti i to do smrti na križu,- pa ga je Bog uzvisio i dao mu ime, koje je iznad svakog drugog imena...

Tu treba da stanemo i da razmislimo riječi sv. Bernarda: "Aut mundus erat aut Christus fallitur." - Tko ima pravo? Samo je jedan u historiji čovječanstva smio i mogao za se reći: samo jedan i danas još ponavlja: "Ja sam put, istina i život; tko za mnom ide, ne hoda po tminama." Pitajte svoju vlastitu pamet i srce, pitajte svoju vjru, pitajte historiju i životno iskustvo, tko i gdje je taj. I kad ste Ga prepoznali: s poštovanjem, odanošću i ljubavlju Ga pozdravite: Klanjamo Ti se Kriste i blagosivamo Te, jer si po svojem svetom Križu otkupio svijet!

I S P R A V I gdje se slabo pozma tisak:

Na str. 6. najzadnji redak glasi: "život, i tako za uvijek učine kraj
toj besmislenoj i apsurdnoj tra- "
Na str. 7. gornja dva retka glase: "gikomediji. Camus odgovara, da bi to zmačilo podleći. Mi pobjedjujemo tako, da prihvatimo izazov apsurda i stisnutih zubi prkosimo udesu.-"- Na str. 7. donja dva retka glase: " jasnije, bio on Bog Izraela, Arapa ili Azteka? Zašto nas obavija tako odasvud mrakom? Zar je život zagonetka? Lutrija? Čemu ova trka prepuna
Na str. 8. prvi redak gore glasi: "boli kroz mračni labirint, gdje svatko posrće i nitko ne izlazi iz "
Na str 9. najzadnja dva retka: "istraži velik i mračan prostor. Ali kako je svijetlo nedostatno, da mu bilo što jasno osvijetli, on nezadovoljan i razdražen trne i ono malo"
Na str. 11. početak glasi: "Sveto Pismo nam pripovijeda, kako je u početku Bog najprije postepeno uredi čitav svemir, a tek, kad je sve...."
Na str. 11. zadnji redak glasi: "može i treba da postane. Kao što sijač sjememsku klicu baca u xxx zdravu "
Na str. 12. zadnji redak dolje: "ma duhovnog porodjaja -imate žalost i trpljenje. I u nekom smislu""
Na str. 13 zadnji redak dolje: "plemenjuju dušu. Svijet materije sa svojim otporom postaje čovjeku "
Na str. 14. prvi redak gore glasi: " ono što čvrsta i strma stijena postaje bršljanu, koji se tijelo o ti - "

Na str.18.prvi redak gore glasi:"Pa što je onda zlo,da se opravdano tužite,kako su vremena zla?-"

Na str.19.prvi redak gore glasi:"čovjeka,koji je postao malo dijete, a bez želje,da se rodi.To malo dijete,koje se moglo i ne roditi, a "

Na str.19.zadnji redak dolje glasi:"slične,neka se zamisle:Kakav bi to bio Bog,koji bi trebao pitati "

Na str.20.prvi redak gore glasi:"prkosnu samovolju svoga stvorenja, da li ga smije pozvati iz ništa- "

Na str.24.prvi redak gore glasi:""da nas -izakako nas je podvrgla svim nevoljama svijeta - "

Na str.26.gore prva dva retka glase:"i božanskom svemoću i mudrošću ustanoviti način,da tu kalvarijsku žrtvu ovjekovječi:da ona medju nama bude trajno,da je On u svom mi- "

Na str.28.gore prva dva retka glase:"god su podložnici inače kralja i poštivali i voljeli,nikako se nisu odazivali njegovu pozivu.Onda kralj dade diskretno razglasiti,da se "

I S P R A V I i pogreške u t e k s t u :

Na str.13.u retku 32.odozgo iza "urediti svijet"dodaj još riječi: "pun udobnosti".- Na str.14.početak drugog retka odozgo mjesto:jelo s njim hvata" treba stajati: "s njom hvata".- Na str.16. zadnja riječ u retku 13.odozgo mjesto "dob-" treba glasiti: "dub-" .- Na istoj str.16. u retku 14.odozdola prezime ima glasiti: "Soubiran". Na str.18.u retku 12.iza riječi "istina" ima se staviti zarez.Na toj istoj strani u drugom retku odozdola iza riječi"pandžamae treba dodati još:"i koga na koncu ubija.I to zauvijek:a ne,da vječno ostane u njenim pandžama."-Na str.19.u 4 retku odozgo,iza prve riječi "neshvatljivija" treba još dodati:"od života" ...- Na istpj 19.str. u 18.retku odozdola mjesto "Smao" ima stajati:"Samo" ...-Na str.20. u retku 6.odozgo,mjesto riječi:"puštajući"ima stajati "poštujući"..- Na str.23.u retku 21.odozdola,iza riječi "milosti"dodaj:"po malo"..." Na str.24.u 14.retku odozdola prije riječi"znak križa" dodaj "čudesni". Na str.26.u retku 21.odozdola,izmedju riječi "koja nadilaze"stavi riječicu "ga".A na istoj str.26. u retku 13.odozdol,mjesto "nekom" treba stajati :mekom...-"

+ + + + + + + + + + + + + + + + +

Umnoženo na ciklostil Biskupskog Ordinarijata u Pazinu. Ordinarijat predstavlja Dr Dragutin Nežić,biskup u Pazinu, ul.St.Jekića 6. -